

”NYT MÄ VOIN SINNEKIN SANOO MIS MÄ ASUN”
Näkökulmia asunnottomuudesta selviytymiseen

Saija Roininen ja Sofia Rosenblad
Opinäytetyö, syksy 2009
Diakonia-ammattikorkeakoulu
Diak Etelä, Helsinki
Sosiaalialan koulutusohjelma
Sosionomi (AMK)

TIIVISTELMÄ

Roininen, Saija & Rosenblad, Sofia. ”NYT MÄ VOIN SINNEKIN SANOO MIS MÄ ASUN” Näkökulmia asunnottomuudesta selviytymiseen.

Helsinki, Syksy 2009, 65s., 2 liitettä.

Diakonia-ammattikorkeakoulu, Diak Etelä, Helsinki. Sosiaalialan koulutusohjelma, sosionomi (AMK).

Opinnäytetyön tarkoituksena oli etsiä asunnottomuudesta selviytymiseen vaikuttaneita henkilökohtaisia selviytymiskeinoja sekä tarkastella prosesseja, joita käytiin läpi asunnottomuudesta selviytymisessä. Tavoitteena oli myös selvittää, millaista tukea oli pidetty merkittävänä selviytymisen kannalta. Tietoa pyrittiin saamaan kokemusasiantuntijoiden omista kertomuksista.

Tutkimus käynnistyi Vailla vakinaista asuntoa ry:n toiveesta tutkia asunnottomuudesta selviytymisen polkuja. Aineiston keruu käynnistyi vuoden 2007 alussa, ja haastattelut toteutettiin kesällä ja syksyllä 2009, joka oli tutkimuksen aktiivisinta aikaa. Haastatteluihin osallistui viisi kokemusasiantuntijaa, joista kolme oli naisia ja kaksi miehiä. Tutkimusmenetelmänä toimi kerronnallinen yhden kysymyksen haastattelu. Metodien käytöllä pyrittiin saamaan tietoa asioista, jotka haastatteluissa mukana olleet itse katsoivat merkittäviksi oman selviytymisensä kannalta. Nauhoitetuista haastatteluista muodostui laaja litteroitu aineisto, jota käsiteltiin sisällönanalyysin avulla pelkistäen ja luokitellen, jonka jälkeen aineistosta tehtiin tulkintoja.

Tutkimuksen tulokset osoittivat, että vaikka selviytymisen taival oli yksilöllinen, löytyi kertomuksista yhteneviä tekijöitä selviytymiskeinojen ja -prosessien osalta. Selviytymisen ytimessä oli oma halu tilanteen muuttumisen suhteen ja tämä oli vahvasti sidoksissa motivaatioon. Prosessien alkamisen kannalta tärkeään rooliin nousi havahtumiset, joiden katsottiin olevan välttämättömiä tilanteen näkemistä sekä vastuullisuuden kasvua ajatellen. Tuloksista ilmeni, että selviytymistä haittaavista tekijöistä oli luovuttava, ja kun selviytyminen eteni pidemmälle, tuli elämänarvojen uudelleenarvointi ajankohtaiseksi. Tutkimus osoitti kuinka aktiivisuus tuotti tulosta, vaikka toiminnalla ei lähtökohtaisesti olisi ollutkaan selkeää päämäärää. Sosiaalisen tuen merkitys korostui osana selviytymisen prosesseja. Merkittävimmiksi tukipilareiksi nousi lapset, ystävät ja vertaiset. Asunnottomien palveluista, joita yhteiskunta tarjosi, korostui yksittäisten ammattilaisten merkitys sekä annettujen mahdollisuuksien määrä. Myös onnelle annettiin oma roolinsa asunnottomuudesta selviytymisessä.

Käytännön sosiaalityötä ajatellen on yksilön omat voimavarat ja selviytymiskeinot huomioitava. Yksilöllisten ja joustavien palveluiden kehittämiseen tulisi kiinnittää erityistä huomiota. On huomionarvoista, että jokainen annettu mahdollisuus on merkittävä matkalla kadulta omaan kotiin.

Asiasanat: asunnottomuus, kodittomuus, selviytyminen, narratiivisuus

ABSTRACT

Roininen, Saija and Rosenblad, Sofia.

Out of homelessness: Viewpoints

65p., 2 appendices. Language: Finnish. Helsinki, Fall 2009.

Diaconia University of Applied Sciences. Degree Programme in Social Services.
Degree: Bachelor of Social Services.

The first aim of this thesis was to find personal methods for people coping and getting out of homelessness. The second purpose was to explain the most significant factors and resources that supported people in their process from being homeless to gaining an apartment of their own. The study was a response to Vva ry's (an association for homeless people) wish to find out how people cope with homelessness as well as the government's action plan stating that by 2015 long-term homelessness should be eliminated.

Between summer and fall 2009 five individuals with personal experiences of the subject were involved in the research. The data was collected by using one question interview method based on the narrative research method. The interviews were recorded and transcribed and the material was analyzed using content analysis.

The main results demonstrated that people's pathways were unique, yet each seemed to share similar steps during the coping processes. Personal coping strategies appeared to be in the key position within the process. The methods were as follows: personal motivation and desire for change, awakenings and becoming conscious in relation to one's own life situation and accepting responsibility as well as seeking social support. An unexpected factor that emerged from the interviews was called luck.

Based on the results children seemed to have the most essential role as resources for motivation. Social support, close friends as well as peers played a remarkable role as emotional anchors. The study revealed that replacing the old social networks with new ones proved to be challenging but necessary. Results also indicated that well-timed support from social welfare professionals was important. An interesting aspect that arose from the study was chemistries between a person and a welfare professional. It clearly appeared that matching personal chemistries were experienced more influential than for example the form of service being used.

According to our conclusions, a person's potential for coping ought to be recognized in practice. Furthermore, forms of social work and interventions should both be developed in a way that they would become more flexible and individualized. Above all, every opportunity given is important considering the coping process as a whole.

Keywords: homelessness, coping, narrative method, one question interview

”Tosiasia on, että toiset ihmiset meidän elämässämme tulevat ja menevät, mutta jokainen joutuu selviytymään itsensä kanssa viimeiseen päiväänsä asti”
(Lindqvist 2000, 148).

SISÄLLYS

1 JOHDANTO	7
2 AIKAISEMMAT AIHETTA SIVUAVAT TUTKIMUKSET	9
3 SYRJÄYTYMINEN, MARGINALISAATIO JA EKSKLUUSIO	11
3.1 Nykypäivän asunnottomuus Suomessa.....	12
3.2 Asunnottomuus ja kodittomuus	15
3.3 Absoluuttinen ja suhteellinen asunnottomuus	16
4 ASUNNOTTOMILLE TARJOTUT TUKITOIMET JA LÄHIVERKOSTOT SELVIITYMISEN TUKENA.....	18
4.1 Asuntopoliittiset ohjelmat asunnottomuuden vähentämiseksi.....	18
4.2 Kunnan tarjoamat palvelut.....	19
4.3 Järjestöt ja yhdistykset asunnottomuustyössä.....	20
4.4 Henkilökohtaiset lähiverkostot	22
5 IHMISEN OMAT KEINOT SELVIITYMISEEN.....	24
5.1 Selviytymiseen vaikuttavat voimavarat	25
5.2 Selviytymiskeinojen luokittelua	26
6 TUTKIMUSPROSESSI	28
6.1 Lähtökohdat.....	28
6.2 Tutkimuskysymykset	28
6.3 Kerronnallinen haastattelu aineiston keruumenetelmänä	29
6.4 Tutkimuksen eettisyys ja luotettavuus	32
6.5 Aineiston analyysi.....	34
7 SELVIITYMISEN TUKIPILARIT	37
7.1 Henkilökohtaiset selviytymiskeinot ja prosessit	38
7.1.1 Välilaskun paikka – tilanteen hahmottaminen	38
7.1.2 Ihmisenä ihmisten joukossa – itsen näkeminen.....	39
7.1.3 Tää ei oo pääteasema – tahto muuttaa tilannetta	41
7.1.4 Sitä vaan pitää lähtee liikkeelle – aktiivisuus	42
7.2 Sosiaalinen tuki	44

7.2.1 Lapset ja perhe	45
7.2.2 Ystävät ja vertaiset	47
7.2.3 Yhteiskunta yksilön tukena	48
7.3 Olihan tää lottovoitto – Onnenkantamat	51
8 JOHTOPÄÄTÖKSET JA POHDINTA.....	53
LIITE 1: Esimerkki sisällönanalysista pääluokkana sosiaalinen tuki.....	66
LIITE 2: Selviytymiskeinojen luokittelu	67

1 JOHDANTO

Asunnottomuus on osaltaan yhteiskunnan rakenteista johtuva ilmiö. Kohtuuhintaisten asuntojen kysyntä ja tarjonta eivät kohtaa. Asunnottomuus voidaan nähdä syrjäytymisen syy- ja seuraussuhteena, johon tuntuu olevan huomattavan vaikea puuttua. Lukuisista asuntopoliittisista toimenpiteistä huolimatta ilmiö on edelleen ajankohtainen, sillä tosiasia on, että tälläkin hetkellä maassamme elää pitkäaikaisasunnottomia, joista puolet pääkaupunkiseudulla.

Asumisen tukemiseen liittyviä palveluita on olemassa, mutta näitä eivät kaikki joko omasta tahdostaan tai tietämättömyydestään johtuen käytä. Tosiasia on, että vaikka asumispalveluita on tarjolla, ihmisiä on siitäkin huolimatta ilman asuntoa. Kolmannen sektorin tarjoamat palvelut kuten päiväkeskukset ja tukipisteet paikkaavat lovea, joita asumispalveluiden vähäinen määrä tai palveluiden monimuotoisuuden puute aiheuttavat.

Vailla vakinaista asuntoa ry:n (VVA ry) esittämä toive tutkia asunnottomuudesta selviytymisen polkuja vastasi omaan kiinnostukseemme lähestyä ilmiötä juuri tästä näkökulmasta. Nähdäksemme asunnottomuudesta selviytyminen on jäänyt vähemmälle huomiolle asunnottomuustutkimuksessa kuin esimerkiksi asunnottomuuteen johtaneiden syiden tutkiminen. Uskomme myös, että tieto joka nousee esiin asunnottomuudesta selviytyneiden henkilöiden omista kokemuksista, on äärimmäisen arvokasta. Palveluiden kehittämisen, kohdentamisen ja tehokkuuden kannalta olisi todella tärkeää saada käyttöön hiljaista tietoa, joka ei ole viranomaisten vaan asianomaisten eli kokemusasiantuntijoiden hallussa.

Aiheemme kannalta ajankohtaisesti merkittävää on hallituksen asuntopoliittinen toimenpideohjelma, jonka tavoitteena on poistaa pitkäaikaisasunnottomuus vuoteen 2015 mennessä. Ohjelma pyrkii muuttamaan olemassa olevia asunto- ja sosiaalipolitiikan rakenteita sellaiseksi, että kohtuuhintaisten asuntojen saataavuus olisi turvattu. Rakennemuutoksilla voidaan myös ennaltaehkäistä asunnottomuuden syntyä.

Asunnottomuudesta on tärkeä selvittää, sillä asunto on yksi elämän osa-alueista, joka luo edellytyksiä osallisuuteen yhteiskunnassa. Asunto on sosiaalinen oikeus, joka osaltaan mahdollistaa liittymisen elämän keskeisiin toimintoihin, kuten työhön ja koulutukseen. Kodilla on vahva yhteys tunteeseen, että ihminen pärjää elämässään ja sillä on myös terveydellinen ulottuvuutensa. Edellä mainituilla on vahva yhteys ihmisen kokonaisvaltaiseen hyvinvointiin.

Yhteiskuntapoliittiset linjaukset ovat välttämättömiä ja niiden mukaiset toimenpiteet tukevat ihmisen selviytymistä asunnottomuudesta. Tässä työssä olemme kuitenkin kiinnostuneita ennen kaikkea ihmisen omista selviytymiskeinoista ja voimavaroista, joilla on suuri merkitys asunnottomuuden vähentämisen kannalta. Ammatillisina meitä kiinnostaa niin ikään se, millaisia voimavarat mahdollisesti ovat ja kuinka ihmistä voidaan tukea, jotta hän pystyisi löytämään sekä hyödyntämään näitä parhaalla mahdollisella tavalla.

Opinnäytetyömme tarkoituksena on selvittää, millaisia selviytymiskeinoja ihmisellä on itsellään. Tavoitteenamme on myös saada tietoa siitä, millaista tukea on pidetty merkittävänä selviytymisen kannalta. Pyrkimyksemme on löytää vastauksia, jotka nousevat henkilöiden omista kokemuksista ja näkemyksistä. Löytääksemme näitä selviytymiskeinoja sekä merkityksellisiä tuenantajia, käytimme apunamme kerronnallista yhden kysymyksen metodiin perustuvaa haastattelua. Tällä pyrimme siihen, että saisimme tietoa juuri niistä asioista, joita haastateltavat henkilöt itse pitävät merkityksellisimpinä oman selviytymisensä kannalta. Tutkimuskysymyksiksi nousivat seuraavat kysymykset: Millaisia prosesseja ihmiset käyvät läpi selviytyessään asunnottomuudesta? Millaista tukea he pitävät merkittävänä selviytymisen kannalta?

2 AIKAISEMMAT AIHETTA SIVUAVAT TUTKIMUKSET

FEANTSA (European Federation of National Organisations Working with the Homeless) on eurooppalainen asunnottomuusjärjestöjen liitto, joka tutkii asunnottomuutta pääasiassa Euroopan Unioniin kuuluvissa maissa, mutta myös lukuisissa muissa Euroopan maissa. FEANTSA antaa konsultaatiota Euroopan neuvostolle sekä kehittää ja ylläpitää dialogia Euroopan instituutioiden ja kansallisten hallitusten välillä. Liiton perustarkoituksena on kehittää ja toteuttaa tehokkaita toimenpiteitä kitkeäkseen tekijöitä, jotka aiheuttavat asunnottomuutta. Lisäksi liitto pyrkii luomaan malleja, jotka helpottavat pääsyä säädyllyiseen asuttamiseen. FEANTSA vastaa asunnottomuustutkimuksen rakenteista Euroopan Unionin tasolla ja tutkimuksen kohteena ovat olleet muun muassa asunnottomuustilastot, asunnottomuuden syyt ja kaikkein haavoittuvimmat ryhmät sekä uusien mallien ja palveluiden kehittäminen asunnottomille. (Avramov 1999, 558.)

Asunnottomuutta ilmiönä ja asunnottomuuteen liittyvää problematiikkaa on tutkittu laajalti. Asunnottomuustutkimus Suomessa käynnistyi jo ennen 1900-luvun puoliväliä kun Taipaleen väitöskirja *Asunnottomuus ja alkoholi* ilmestyi vuonna 1982. Tämä teos käynnisti virallisen asunnottomuuskeskustelun Suomessa. Merkittävimpiä ja edelleen ajankohtaisia asunnottomuuden tutkijoita sekä keskeisimpiä tiennäyttäjiä Suomessa ovat Granfelt sekä Kärkkäinen. He ovat tutkineet asunnottomuutta ja kodittomuutta jo yli kymmenen vuoden ajan. Granfeltin vuosina 1992 ja 1998 ilmestyneet tutkimukset käsittelevät naisten kodittomuutta, ja hän tarkastelee millaisia erityispiirteitä naiseus tuo mukanaan asunnottomuuteen. Esimerkiksi särkynyt äitiys on kriittinen kipupiste, jonka Granfelt nostaa esiin tutkimuksessaan. Hän paneutuu myös kodin ja asunnon käsitteisiin ja niiden kokemuksellisiin sekä sosiaalipoliittisiin ulottuvuuksiin. Asuntoloissa elävien ihmisten määrä on suuri ja moni viettää niissä jopa koko elämänsä. Tästä johtuen kodin tuntu jää monen elämästä uupumaan. Granfelt tähdentääkin, että kyseessä on tärkeä sosiaalipoliittinen kysymys. (Granfelt 1998, 175–176.) Granfelt on myös tutkinut paljon vapautuvien vankien asunnottomuutta 2003, 2007 ja

2008 ilmestyneissä tutkimuksissaan. Kärkkäinen on tutkinut muun muassa suomalaista asunnottomuutta ilmiönä ja sen historiaa (1996) sekä asunnottomille suunnattuja palveluita (1998). Hänen mukaansa asunnottomuus ei ole vain asuntopolitiikan ongelma, vaan myös suomalaista hyvinvointipalveluiden rakennetta tulisi kehittää vastaamaan paremmin kodittomien tarpeisiin. (Kärkkäinen 1996, 78.)

Asunnottomuustutkimus on muuttunut vuosien saatossa. 1960-luvulla tutkimus painottui yhteiskunnan rakenteisiin, mutta sen jälkeen tehtyjen tutkimusten painopiste on asunnottomuuden ja kodittomuuden kokemisessa eli tutkimus on muuttunut subjektiiviseksi ja näkökulmia halutaan asunnottomilta itseltään. (Lehtonen & Salonen 2008, 18.) Lähivuosina on tehty lukuisia aihetta sivuavia AMK-opinnäytetöitä, mutta nämä työt keskittyvät tutkimaan asunnottomuuteen johtaneita syitä, siihen liittyviä prosesseja sekä seurauksia. Osa tutkimuksista on keskittynyt kartoittamaan palvelujärjestelmää ja sen vastaavuutta asunnottomien tarpeisiin (mm. Hietsilta 2007).

Selviytymistä on tutkittu erilaisten ilmiöiden parissa. Lazarusta ja Folkmania voidaan pitää merkittävimpinä selviytymistutkimuksen kehittäjinä, jotka ovat tutkineet ihmisen psyykkisiä selviytymiskeinoja erilaisissa stressitilanteissa. Suomalaisessa tutkimuksessa mainittakoon Ikonen, joka on määritellyt selviytymisen teoreettisia sekä käytännöllisiä lähtökohtia vuonna 2000 julkaistussa teoksessaan *Tuhkasta uusi elämä*.

Aikaisemmin asunnottomuudesta selviytymisestä ei ole ollut saatavilla kattavaa tutkimustietoa. Kuitenkin hiljattain valmistuneessa pro gradu-tutkielmassaan *Naisten kodittomuus ja siitä selviytymisen polku* Eskelinen (2009) on tutkinut kodittomuuden rinnalla siitä selviytymistä. Hänen tutkimuksensa keskeisimmät tulokset osittavat, että naisten omat sisäiset voimavarat olivat edellytys selviytymisen alkamiselle. Haastavista elämäntilanteista huolimatta he löysivät voimia lähteä selvittämään tilannettaan. Keskeisin voimavara tutkimukseen osallistuneilla naisilla oli lapset. Tutkimus osoittaa myös, että naisille suunnatut asunnottomien palvelut toimivat erityisen tuen antajina selviytymisen polulla. Liimatai-

sen (2002) AMK-opinnäytetyössä sivutaan myös selviytymisen näkökulmaa liittyen asunnottomuuteen. Liimatainen (2002) on tutkinut vantaalaisten Turvasen asiakkaiden kokemuksia muun muassa asunnottomuudesta sekä kodin ja sosiaalisen tuen merkityksistä. Keskeiset tulokset osoittivat, että ongelmilla ja elämänvaikeuksilla on tapana kasaantua. Tuloksissa selviytymisen katsottiin alkavan ihmisen omasta valmiudesta hakea apua ongelmiinsa ja ulkopuolelta tarjotulla avulla oli suuri merkitys selviytymisen kannalta.

Huolimatta siitä, että aiheesta on tehty aikaisempaa tutkimusta, on tärkeää, että saadut tulokset saavat tukea uusista tutkimuksista, ja toisaalta on myös merkittävää mahdollistaa uusien näkökulmien esiin tuominen. Perustelemme tutkimuksemme toteuttamista aiheen tärkeydellä sekä ajankohtaisuudella ja uskallammekin väittää, että aikaisemmin toteutetut tutkimukset eivät yksin riitä kuvaamaan selviytymisen prosesseja kaikenkattavasti. Eskelisen (2009) pro gradu-tutkielma sekä oma työmme käynnistyivät rinnakkain toisistaan tietämättä. Lisäksi Eskelisen työssä käsitellään aihetta naisnäkökulmasta, kun taas omaan tutkimukseemme osallistui myös miehiä.

3 SYRJÄYTYMINEN, MARGINALISAATIO JA EKSKLUUSIO

Syrjäytymisen ja eksklusion käsitteet otettiin käyttöön 1980-luvun loppupuolella Ranskassa, josta ne levisivät muualle Eurooppaan. Nämä termit korvasivat aiemmin käytetyn köyhyys käsitteen. (Henderson & Salmon 2001, 11.) Syrjäytyminen voidaan nähdä yksilön heikkona integroitumisena yhteiskuntaan. Toisaalta syrjäytyminen on yksilön ja yhteiskunnan välisten siteiden heikkenemistä, jolloin ihminen joutuu niiden keskeisten foorumeiden ulkopuolelle, joihin valtaväestö on osallisina. (Raunio 2006, 10.)

Suomessa käsitteitä syrjäytyminen ja eksklusio käytetään usein rinnakkain, toisin kuin ulkomaisessa kirjallisuudessa, jossa syrjäytyminen käsitetään

enemmänkin marginalisaationa ja eksklusiosta puhutaan, kun tarkoitetaan uloslyötyjä. Marginalisaatiolla tarkoitetaan reunalle ajamista tai ajautumista, mutta ei kuitenkaan näiden reunojen ulkopuolelle siirtymistä. (Helne 2002, 21–22.) Raunio (2006, 56) tosin valottaa asian positiivista puolta huomioidessaan, että ihmisen on mahdollista olla yhtäaikaisesti reunalla jostakin toiminta-areenan alueesta, mutta keskiössä jollakin toisella alueella. Tällöin on mahdollista tarkastella suhdetta yhteiskuntaan ja sen määrittämään normaaliin, sillä marginaalissa oleminen voi olla tietoinen valinta, toisin kuin syrjäytyminen. Mikäli marginaalin alueet ulottuvat usealle elämän osa-alueelle, voi se johtaa eksklusioon. (Raunio 2006, 56.) Eksklusiolla tarkoitetaan ulkona pitämistä tai sisällä olevan ulos työntämistä. Syrjäytymisessä tai eksklusiossa ei ole kyse pelkästä sosiaalisesta huono-osaisuudesta, vaan myös siitä, miten normaalin rajat määritellään. Kun niin sanottu normaali on määritelty, voidaan siis myös syrjäytyneet, rajalla olevat sekä uloslyödyt määrittää. (Helne 2002, 22.)

Syrjäytymistä voidaan luonnehtia prosessiksi, joka ei tapahdu hetkessä. Tälle prosessille on ominaista, että koettujen menetysten jälkeen seuraa uusia menetyksiä, jolloin ongelmat alkavat kasaantua. Syrjäytymisessä kadotetaan subjektiivisuus suhteessa omaan elämään, myös elämänhallinta sekä vaikutusmahdollisuudet katoavat. Marginalisaatiosta puolestaan voidaan puhua, kun ihminen ei ole täysin kadottanut vaikutusmahdollisuuksiaan ja elämänhallintaansa. Marginaalissa ihminen toimii osittain pakon sanelemana, mutta osittain hänellä on vielä mahdollisuus päättää teoistaan ja valinnoistaan. (Granfelt 1998, 78–82.)

3.1 Nykypäivän asunnottomuus Suomessa

Asunnottomuudesta syntyi varsinainen sosiaalipoliittinen ongelma vasta sodan jälkeen, kun rintamamiehet sekä Karjalan alueen evakot etsivät uusia koteja, joihin asettautua (Lehtonen & Salonen 2008, 15). Sodanjälkeinen työn perässä kaupunkeihin muutto pakotti ihmiset jättämään asuinsijansa ja muuttamaan työmaiden parakkeihin ja yömajoihin, sillä kaupungeissa ei ollut vielä tarpeeksi asuntoja majoittamaan äkisti saapunutta valtavaa ihmismäärää. (Socca.)

1950-luvulla asunnottomien määrä valtakunnallisesti oli noin 100 000. Osa heistä asui erilaisissa yömajoissa kauan, jopa kymmeniä vuosia. 1960-luvulla huomattava osa kadulla asuvista ihmisistä oli syrjäytyneitä ja alkoholiongelmaisia. Asunnottomuudesta oli tullut osa katukuvaa ja kontakti yhteiskunnan ja asunnottomien välillä oli lähes kokonaan virkavallan hoidettavana. Huomio asunnottomien oloihin kiinnittyi, kun kylmä talvi jäädutti kadunasukkeja hengiltä vuonna 1967. Kansalaisliikkeet alkoivat kehittää ratkaisuja alkoholismiin, työttömyyden ja irtolaisuuden vähentämiseksi. Kehitetyt ratkaisuja olivat alkoholistihoitolat, huoltokodit sekä väliaikaiset asuntolat ja yömajat. (Socca.)

Kun yhteiskuntamme rakenteet muuttuivat maalta kaupunkiin muuton myötä, oli asumisen ongelmana nimenomaan asuntojen määrä. Asuntoa oli toisinaan mahdotonta saada, siitä huolimatta, että olisi ollut rahaa maksaa omasta asumisestaan. Samanlainen ongelma on nähtävissä osittain tänäkin päivän, mutta asuntojen hintojen nousu tavallisten työssäkäyvien ihmisten ulottumattomiin on suurempi ongelma. 1990-luvulla köyhyys, joka johtui osittain pitkäaikaistyöttömyydestä ja velkaantumisesta ajoivat uudenlaiseen asunnottomuuteen. (Lehtonen & Salonen 2008, 16.)

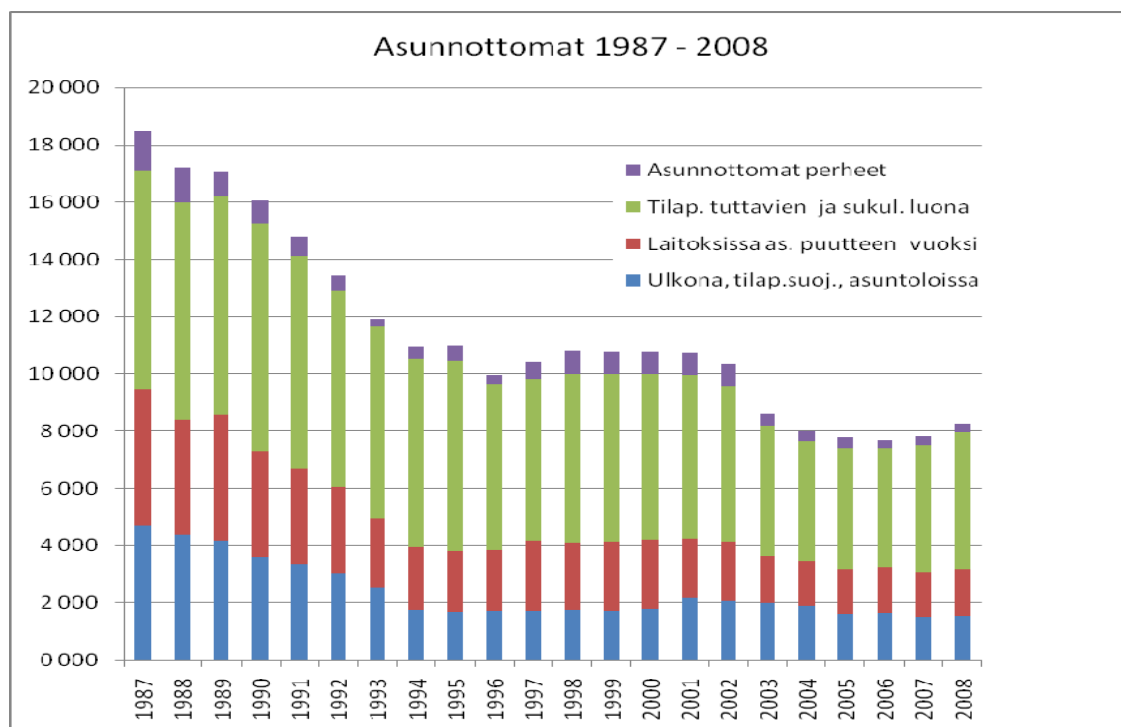
Asunnottomien määrästä on vaikea saada pitkän aikavälin vertailukelpoista tietoa, sillä aikaisemmin olemassa ollut irtolaislainsäädäntö takasi mahdollisuuden nykyistä parempaan tilastointiin. Nykyisistä tilastoista ilmenevät luvut asunnottomien määrästä ovat vain arvioita. Vertailua hankaloittaa myös asunnottomuuden määritelmien muuttuminen. Nykyään, toisin kuin ennen, asunnottomaksi lasketaan henkilö, joka asustelee esimerkiksi sukulaisten tai ystävien luona. (Helsingin kaupungin tietokeskus 2006, 23.)

Vuoden 2007 lopussa Suomessa tilastoitiin noin 7300 yhden hengen taloutta ja 300 perhettä asunnottomiksi. Suurin osa yhden hengen taloudessa elävistä asunnottomista on miehiä. Maahanmuuttajien sekä naisten asunnottomuus on ollut pienessä nousussa, kun taas nuorten asunnottomuus on laskenut. Yli puolet asunnottomista asuu pääkaupunkiseudulla, ja heistä suurin osa Helsingissä.

Helsingissä tilastoitiin hieman yli 3000 (41 %) yksinäistä asunnottomia vuoden 2007 lopulta. Asunnottomuusluvut ovat nousseet hieman edellisvuodesta, ja Helsingissä on arvioitu, että pitkäaikaisasunnottomien määrää on noin puolet kaikista kaupungin asunnottomista. (Valtion asuntorahasto 2008, 2–6.) Koko maan pitkäaikaisasunnottomien osuus on arvioitu olevan kolmasosa kaikista asunnottomista (Ympäristöministeriö 2008, 6).

Asunnottomien määrä laskee hitaasti, vaikkakin muutosta tapahtuu. Tähän vaikuttavat osaltaan muuttuvat tilastointimenetelmät. Vuonna 1987 Suomessa oli noin 17 000 yksinäistä asunnottomia ja noin 1400 perhettä. Asunnottomien määrä on siis pudonnut reilulla 10 000:lla reilussa kahdessakymmenessä vuodessa. Kun katsotaan vuoden aikana tapahtuneita muutoksia, ne eivät ole järin suuria. Koko Suomen tasolla näiden kahdenkymmenen vuoden aikana pystytään asuttamaan vain noin sata henkilöä vuodessa. Joinakin vuosina on menty takapakia ja luvut ovat kohonneet vuoden aikana vastaavalla lukumäärällä. (Valtion asuntorahasto 2008, 14.)

TAULUKKO 1. (Asumisen rahoittamis- ja kehittämiskeskus 2009a, 2.)

3.2 Asunnottomuus ja kodittomuus

Asunnottomuudelle annetut merkitykset poikkeavat toisistaan riippuen maasta tai kulttuurista, missä sitä käsitellään (Kärkkäinen 1998, 5). Tässä tarkastelemme lähtökohtaisesti asunnottomuuden käsitettä niin kuin se Suomessa ymmärretään. Sen määrittely ei kuitenkaan ole yksiselitteistä edes Suomessa. Jokisen & Juhilan (1996, 21) mukaan asunnottomuus ei ole yhteiskunnassa yleisesti hyväksyttävä ilmiö, ja usein asunnottomuus määritelläänkin sosiaalisesti ongelmaksi. Eri aikakausina asunnottomuus on kuitenkin määritelty eri tavoin, esimerkiksi sukulaisten tai ystävien luona asuvia ihmisiä ei ole aina luokiteltu asunnottomiksi.

Julkisessa keskustelussa käytetään yleisesti käsitettä asunnottomuus. Lähtökohta asunnottomuuden määrittelylle on se paikka, jossa henkilö oleskelee ja/tai yöpyy. Tällainen paikka voi olla esim. asuntola, sairaala tai jokin muu paikka kuin asunto. Termiä asunnoton käytetään siksi, että sillä viitataan nimenomaan konkreettiseen asunnon puutteeseen. Tällöin asunnottomuuden vähentäminen kuuluu asuntopoliittisten toimenpiteiden piiriin, eikä esimerkiksi sosiaali- ja terveystoimelle. (Kärkkäinen 1998, 10–11.)

Pitkäaikaisasunnottomaksi katsotaan henkilö, jonka asunnottomuuden luonne on pitkittynyt, kroonistunut, tai sillä on uhka kroonistua. Tähän on usein syynä se, etteivät perinteiset tai tarjolla olevat asumisratkaisut ole toimivia, sillä yksilön tarpeita ei ole otettu riittävästi huomioon. Pitkäaikaisasunnottomuutta ei niin ikään voida määritellä pelkän ajallisen keston perusteella. Asunnottomuus uhkaa pitkittyä, mikäli henkilön elämän eri osa-alueilla esiintyy problematiikkaa kuten mielenterveysongelmia, runsasta päihteiden käyttöä, väkivaltaista käyttäytymistä tai neurologisia vammoja. Muita asunnottomuuden pitkittymiseen vaikuttavia riskitekijöitä ovat velkaantuminen, rikollisuus sekä vankilasta vapautuminen. (Ympäristöministeriö 2008, 6.)

Asunnottomuutta voi tarkastella eri näkökulmista. Yhteiskuntapolitiikan näkökulmasta asunnottomuudessa on ennen muuta kyse asuntopoliitiikan vääristy-

misestä sekä tuloerojen suuruudesta. Asunnottomuus nähdään siis yhteiskunnan rakenteista johtuvaksi ilmiöksi, jossa asuntotuotanto on keskittynyt palvelemaan ekonomisesti hyväosaisia. Toinen tapa tarkastella asunnottomuutta on psykososiaalinen näkökulma, joka huomioi yksilöt ja ryhmät. (Granfelt 1998, 49–50.)

Asunnottomuus ja kodittomuus ovat ulottuvuuksiltaan erilaisia käsitteitä, sillä asunnottomuudella viitataan fyysiseen ja juridiseen olemukseen, kun taas kodittomuudella on psykologinen ja subjektiivinen olemus (Lehtonen & Salonen 2008). Kodittomuudesta puhuttaessa viitataan usein asunnottomuuden termiä laajempaan merkitykseen. Kodittomuus on asunnottomuutta yleisempi ja väljempi käsite, jolla voidaan viitata henkilöön joka tuntee olevansa koditon, vaikka hän ei olisikaan asunnoton. Kodittomuus voidaan ymmärtää kokemuksellisena ilmiönä, joka liittyy ihmisen henkiseen tilaan ja henkilökohtaiseen hyvinvointiin. Kodinomaista tunnetta luovat osaltaan ihmisen sosiaaliset suhteet, tukiverkostot ja muiden huolenpito. Kodittomuuden ongelmaan ei näin ollen voida vastata yksin asuntotuotannolla, vaan se vaatii laajempia toimenpiteitä. (Kärkkäinen 1998, 7–8.)

3.3 Absoluuttinen ja suhteellinen asunnottomuus

Asunnottomuus voidaan karkeasti määritellä kahteen lohkoon, absoluuttiseen ja suhteelliseen asunnottomuuteen. Absoluuttisella asunnottomuudella tarkoitetaan kadulla, ulkosalla, yömajoissa tai rappukäytävissä elämistä ja asumista. Absoluuttinen asunnottomuus on asunnottomuuden näkyvä puoli ja on yleisesti ollut keski-ikäisten miesten ongelma. Suhteellinen asunnottomuus taas käsittää erilaisissa laitoksissa, turvakodeissa sekä ystävien ja tuttavien luona asuvat ihmiset. Tämä asunnottomuuden muoto ei ole yhtä selvästi nähtävissä yhteiskunnassamme kuin edellä mainittu. Kahden niin kutsutun perinteisen asunnottomuustyypin rinnalle on syntynyt kolmas muoto, jota nimitetään uudeksi asunnottomuudeksi. Uusi asunnottomuus on kaupunkiköyhyydestä johtuva ilmiö, ja tähän ryhmään on katsottu kuuluvan niin naiset, nuoret, perheet, narkomaanit

kuin psyykkisesti sairaat ihmiset. Voidaankin sanoa, että uudessa asunnottomuudessa on kyse väestörakenteen muutoksista. (Granfelt 1998, 54–56.)

Asunnottomuus voidaan siis määritellä näihin kahteen pääryhmään, suhteelliseen ja absoluuttiseen. Toisaalta asunnottomuus on tyypitely myös useampaan ryhmään. Eräs tyypittely tehtiin Suomessa 1980-luvulla, jolloin asunnottomuus alettiin käsittää yhä enemmän huono-osaisuutena, eikä enää niinkään huonotapaisuutena. Taipaleen ja Kaakisen mukaan tällöin nostettiin esiin neljä asunnottomuuden pääryhmää. Näkyvin ryhmä oli ulkona, teltoissa, yömajoissa ja esimerkiksi rappukäytävissä majailevat henkilöt. Toinen, yhtä suuri kuin ensimmäinen, mutta kaikkein näkymättömin ryhmä oli sukulaisten ja tuttavien luona asuvat ihmiset. Kolmanteen ryhmään luokiteltiin vanhempiansa luona asuvat aikuiset ihmiset, jotka eivät kyenneet tulemaan toimeen omillaan esimerkiksi päihde- ja mielenterveysongelman tai kehitysvamman tähden. Viimeisen ja todennäköisesti suurimman ryhmän muodostivat erilaisissa laitoksissa asuvat henkilöt. (Lehtonen & Salonen 2008, 15.)

ETHOS (European Typology on Homelessness and Housing Exclusion) tyypitteli vuonna 2005 asunnottomuuden seuraavanlaisiin luokkiin. Rooflessness kuvaa asunnottomuuden tilaa, jossa henkilöllä ei ole kattoa tai minkäänlaista suojaa päänsä päällä. Houselessness tarkoittaa, että henkilöllä voi olla asunto, mutta se on luonteeltaan tilapäinen. Yleensä lepopaikan tarjoaa jonkin organisaation tai laitoksen suojapaikka, kuten Helsingin kaupungin ylläpitämä vuonna 2009 avattu Hietaniemenkadun palvelukeskus. Living in insecure housing liittyy asunnon epävarmaan luonteeseen johtuen vakavasta syrjäytymisuhasta, jolla viitataan epävarmaan vuokrasuhteeseen, häätöuhkaan tai perheväkivaltaan. Living in inadequate housing tarkoittaa puutteellisissa asuinolosuhteissa asuvia henkilöitä, jotka asuvat esimerkiksi asuntovaunuissa laittomilla telttailualueilla, kelvottomissa olosuhteissa tai henkilöitä, jotka joutuvat jakamaan asuintilansa liian usean ihmisen kanssa asuintilan kokoon nähden. (Feantsa.)

4 ASUNNOTTOMILLE TARJOTUT TUKITOIMET JA LÄHIVERKOSTOT SELVIITYMISEN TUKENA

Tässä luvussa tarkastelemme sosiaalista tukea, jota ihminen voi ympäristöstään saada. Sosiaalista tukea voivat tarjota ihmisen lähiverkosto, johon kuuluvat hänen tärkeiksi katsomansa henkilöt, vertaisista muodostuvat verkostot sekä viranomaistahot. Sosiaalinen tuki voi olla esimerkiksi informatiivista, materiaalista sekä emotionaalista. Laajemmassa mittakaavassa yhteiskunta luo puitteita asunnottomuuden vähentämiseksi ja sosiaalinen tuki vahvistaa yksilön mahdollisuuksia selviytyä tällä tiellä asunnottomasta henkilöstä asunnon haltijaksi.

4.1 Asuntopoliittiset ohjelmat asunnottomuuden vähentämiseksi

Vuoden 2008 alussa hallitus teki periaatepäätöksen pitkäaikaisasunnottomuuden vähentämiseksi. Tämän pohjalta tehtiin ohjelma, joka alkoi vuonna 2008 ja päättyi 2011. Ohjelman tavoitteena on asunnottomuuden ennaltaehkäisy sekä pitkäaikaisasunnottomuuden puolittaminen vuoteen 2011 mennessä. Ohjelman aikana on tarkoitus luoda edellytykset sille, että vuonna 2011 pääkaupunkiseudulla voidaan osoittaa 1000 asuntoa, tukiasuntoa tai hoitopaikkaa pitkäaikaisasunnottomille. Näistä 750 kaavaillaan Helsinkiin ja loppuja Espooseen ja Vantaalle. Muualle Suomeen on tarkoitus mahdollistaa 250 asumispaikkaa. Pitkäaikaisasunnottomuuden vähentämishjelmaa rahoittavat kunnat, jotka saavat rahoitukseen tukea asumisen rahoitus- ja kehittämiskeskukselta (ARA), Raha-automaattiyhdistykseltä (RAY) sekä Sosiaali- ja terveysministeriöltä. (Periaatepäätös pitkäaikaisasunnottomuuden vähentämiseksi 2008.)

Asuntorahasto ARA:n mukaan yksinäisten asunnottomien määrä lisääntyi vuonna 2007 ja viitteitä on myös pitkäaikaisasunnottomuuden lisääntymisestä. Pitkäaikaisasunnottomuuden vähentämishjelman tavoitteena onkin rakenteellinen muutos, jolla pystyttäisiin mahdollistamaan asuminen kaikkein vaikeimmin asutettaville. (Ohjelmatyöryhmä Ahkerat 2008, 4.)

”Nimi ovesa” oli työryhmä, joka pohti ratkaisuja, joilla pitkäaikaisasunnottomuus saataisiin puolitettyä. Tämän työryhmän esittämien tavoitteiden pohjalta työskentelyä on jatkanut pitkäaikaisasunnottomuuden vähentämishjelman ohjelmatyöryhmä ”Ahkerat”, joka on laatinut konkreettisia toimenpiteitä, millä pitkäaikaisasunnottomuus saataisiin poistettua vuoteen 2015 mennessä. (Asumisen rahoittamis- ja kehittämiskeskus 2009b.)

”Ahkerat”-työryhmän raportissa viitataan Salon valtakunnallisen asumispalvelututkimukseen, joka valmistui vuonna 2007. Tutkimuksen mukaan noin 4 000 mielenterveyskuntoutujaa asuu epätyytyttävissä palveluasumisyksiköissä. Tällaiset asumismuodot eivät takaa juuri lainkaan yksityisyyttä. Kelvottomat asuinolosuhteet ovat täysin rinnastettavissa asunnottomuuteen, joka ei välttämättä näy tilastoissa. Raja tilastollisen ja todellisen asunnottomuuden välillä ei siis ole itsestään selvä. Jotta pitkäaikaisasunnottomuus saataisiin poistettua kokonaan, tulisi pääkaupunkiseudulla osoittaa noin 2000 uutta asuntoa, tukiasuntoa tai hoitopaikkaa. Helsinkiin näistä tulisi 1500, Espooseen ja Vantaalle 250. Muualla maassa pitäisi osoittaa 500 paikkaa, jossa asua. (Ohjelmatyöryhmä Ahkerat 2008, 4–5.)

4.2 Kunnan tarjoamat palvelut

”Nimi ovesa”-työryhmän mukaan asunnottomuuden vähentäminen tapahtui vauhdikkaasti 1980- ja 1990-lukujen aikana. Kymmenessä vuodessa asunnottomien määrä saatiin puolittumaan. 1990-luvun puolivälin jälkeen positiivinen kehitys on ollut hitaampaa. Asunnottomuuden vähentymiseen vaikuttaa moni asia, ja myös yleisellä asuntomarkkinoiden kehityksellä on oma vaikutuksensa asunnottomuustilanteeseen. 1980-luvun puolivälissä sosiaalitoimen osuus asunnottomuuden vastaisessa työskentelyssä kasvoi sekä on edelleen kasvanut merkittävästi, ja esimerkiksi Helsingissä on nyt kattava asunnottomien palvelujärjestelmä.

Helsingin kaupungin asunnottomien sosiaalipalvelut järjestävät yksinäisille täysi-ikäisille asunnottomille seuraavia sosiaalipalveluja: toimeentulotuki, päihdehuolto, vanhustenhuolto, päiväkeskustoiminta ja asunnottomien asumispalvelut. Asunnottomien asumispalveluilla tarkoitetaan sitä, että kaupungilla on tarjota asiakkailleen kolmea erilaista asumismuotoa. Itsenäisiä pienasuntoja osoitetaan asunnottomien käyttöön noin 150 vuodessa ja tukiasuntopaikkoja kaupungilla on 365. Kolmas asumisenmuoto on tukikodit, joihin päätyvät ihmiset tarvitsevat enemmän tukea kuin tukiasunnoissa asuvat. Tukikotipaikkoja on 209 ja niissä asuminen voi olla pysyvää toisin kuin tukiasuntojen kohdalla. (Helsingin kaupunki 2008.)

4.3 Järjestöt ja yhdistykset asunnottomuustyössä

Kolmannen sektorin toimijat eli yhdistykset ja järjestöt ovat yhteiskunnallisia liikkeitä, joilla pyritään niiden jäsenten intressien toteutumiseen. Yhteiskunnalliset liikkeet syntyvät, kun arkielämässä havaitaan ongelmia, joihin ei pystytä muuten vastaamaan. Yhteiskunnalliset liikkeet synnyttävät yhdistyksiä, jotka voivat järjestäytyneellä toiminnallaan aikaansaada muutoksia vakiintuneisiin yhteiskunnallisiin instituutioihin. Niillä on siis myös poliittista valtaa, erityisesti keskustelun avaajina. (Siisiäinen 1996, 33–34.) Kun puhutaan asunnottomien parissa tehtävästä työstä, tulee ehdottomasti muistaa yleishyödyllisten järjestöjen ja yhdistysten tekemä työ. Merkittävimpiä järjestöjä, jotka tekevät asunnottomuustyötä ovat muun muassa Vailla vakinaista asuntoa ry, Settlementiliitto, Helsingin Diakonissalaitos ja Sininauhasäätiö.

Vva ry eli *Vailla vakinaista asuntoa ry* on yhdistys, jonka asunnottomat itse perustivat vuonna 1986. *Vva ry* pyrkii vaikuttamaan asunnottomuuskeskusteluun niin yhteiskunnallisella tasolla kuin yksilötyöskentelylläkin. Yhdistyksen tavoitteena on, että jokainen ihminen voi kohtuullisessa ajassa saada ihmisarvoisen asuinpaikan. Pidemmän tähtäimen tavoite, vuoteen 2016 mennessä on se, että asuntolat ja yhteismajoituspaikat lakkautetaan. *Vva ry* tarjoaa erilaisia palveluja

kuten ohjausta, ammattiapua ja vertaistukea ihmisille, jotka ovat tai ovat olleet asunnottomia. (Vva ry 2009.)

Sininauhasäätiön päätavoite on olla mukana poistamassa asunnottomuutta henkilöiltä, joille täysin itsenäinen asuminen on ollut liian haastavaa, eikä ole ilman tukea onnistunut. Säätiön tavoitteena on toteuttaa tukiasumiskokonaisuuksia sekä tuotteistaa malleja, joilla pyritään järkevin kustannuksin poistamaan asunnottomuutta. Erityisesti pysyvien asumismuotojen kehittäminen ja tuottaminen on *Sininauhasäätiön* päämäärä, sillä jatkuva paikasta toiseen siirtäminen heikentää ihmisarvoa sekä itsetuntoa, ja vaikuttaa suoraan ihmisen motivaatioon. Jos ihmisellä ei ole tietoa asuntonsa pysyvyydestä, herää kysymys miksi ja minne ihminen voi selviytyä. *Sininauha säätiön* palveluihin kuuluu kokonaisvaltainen isännöinti, jolla tarkoitetaan tuettua asumista sekä sosiaalinen isännöinti, joka kohdistuu itsenäisesti asuviin ihmisiin, jotka tarvitsevat satunnaisempaa tukea. (*Sininauhasäätiö*.)

Helsingin Diakonissalaitos on 140-vuotias yleishyödyllinen säätiö, joka tarjoaa sosiaali- ja terveydenhuollon palveluja sekä koulutusta. Asunnottomuutta laitos ehkäisee tarjoamalla tuettua asumista eri elämäntilanteissa oleville ihmisille. Asumispalveluita on suunnattu muun muassa ainoastaan naisille (Naisten asumisyksikkö) sekä päihdeongelmallisille miehille, jotka ovat vaikeasti asutettavissa (esimerkiksi Alppitupa). Palveluita on myös tarjolla asunnottomille ihmisille, päiväkeskusten ja tukipisteiden muodossa. (*Helsingin Diakonissalaitos*.) Päiväkeskukset paikkaavat osaltaan vääristynyttä asuntopolitiikkaa.

Setlementtiliitto tuottaa asumisen palveluita kolmessa kohteessa Helsingissä. Palvelut tuotetaan S-Asunnot Oy:n kautta, jonka pääomistaja on Setlementtiliitto. Nämä kolme kohdetta muodostavat tällä hetkellä kiinteistöosakeyhtiö Suomen Ässäkodit. Ässäkotien lisäksi asumisen palvelu- ja tukimuotoja toteutetaan muun muassa palveluasumisessa, mielenterveys- ja päihdekuntoutujien asumisessa, asunnottomien sekä erilaisten asuinyhteisöjen asumisessa. Asumispalveluiden kehittämisessä keskeisimpiä haasteita tällä hetkellä ovat asunnottomi-

en ja muiden erityisryhmien sekä ikääntyvän väestön asumiseen liittyvät kysymykset. (Suomen Setlementtiliitto.)

4.4 Henkilökohtaiset lähiverkostot

Ihminen itse määrittelee, ketkä ovat ne ihmiset, jotka kuuluvat hänen lähiverkostoonsa. Lähiverkoston muotoutuminen on hyvin kokemuksellista eikä se määriy esimerkiksi sukulaisuuden tai yhteydenpidon tiheyden mukaan. Yksilön lähiverkosto on elävä kokonaisuus vastavuoroisia ihmissuhteita, joka voi muuttua hänen elämäntilanteidensa mukaan. Pääpainoarvo on sillä, kenet ihminen kokee lähimmäisikseen. (Seikkula & Arnkil 2009, 50–51.) Näistä ihmissuhteista saatu tuki selviytymisprosessin aikana on tärkeää. Cobb ja Jones ovat vuonna 1984 esittäneet, että sosiaalista tukea voidaan tarkastella kolmen osa-alueen kautta. Nämä ovat ystäviltä ja sukulaisilta saatu kuhunkin prosessin vaiheeseen sopiva tuki, sosiaalisen verkoston laajuus ja siihen kuuluvien ystävien läheisyys sekä tapa, jolla yksilö kokee saaneensa tuen. (Ikonen 2000, 35.)

Nores (1993, 79) tuo esiin väitöskirjassaan, että Coyne ja Lazarus erottelevat sosiaalisen tuen määrälliseen ja laadulliseen osa-alueeseen. Määrällistä puolta voidaan mitata sosiaalisella verkostolla. Laadullinen puoli sisältää yksilön sosiaaliseen tukeen liittyvät tunteet ja ajatukset siitä, miten auttavaa suhde on ollut. Tukea on luonnehdittu emotionaalisenä eli tunne-elämään liittyvänä ja kognitiivisena, eli ajatteluprosesseja sekä elämän arviointia edistävänä tukena. Edellisten lisäksi saatu tuki voi olla instrumentaalista eli konkreettista apua, kuten toisen puolesta tekemistä tai materiaalista apua, tai hengellistä eli uskonelämään liittyvää. Knuuti (2007, 116) jatkaa, että sosiaalinen tuki on ihmisten välistä vuorovaikutusta ja sen laatua ei voida mitata ympäröivien ihmisten lukumäärällä vaan suhteiden intensiteetillä. Suhteiden vastavuoroisuus korostui hänen tutkimuksessaan, eikä niinkään se, että tuen saaja olisi ollut pelkästään vastaanottavana osapuolena.

Vertaisryhmät eli oma-apuryhmät muodostuvat ihmisistä, jotka elävät samanlaisessa elämäntilanteessa tai jakavat jonkin yhteisen ongelman. Oma-apuryhmissä tähän ongelmaan tai elämäntilanteeseen yritetään yhdessä löytää ratkaisua eli jokainen ryhmän jäsen on sekä avun antaja että saaja. Vertaisryhmien tavoitteet voivat vaihdella, mutta kaikkien vertaisryhmien toiminnassa oleellista on ihmisten välinen vuorovaikutus eli omien kokemusten ja tuntemusten jakaminen ryhmän sisällä. Vertaisryhmiä on toiminut Suomessa 1970-luvulta lähtien, mutta niiden tutkimus ja kartoittaminen on aloitettu vasta 1990-luvun alussa, kun taas muualla Euroopassa ja Pohjois-Amerikassa ilmiötä on tutkittu jo 1970-luvulta lähtien. (Nylund 1996, 193–194.)

Vertaisryhmät on usein nähty ammatillisen avun lisänä tai vaihtoehtona. Vertais- tai oma-apuryhmiksi eivät lukeudu vain ihmisten itsensä käynnistämät ryhmät tietyn ongelman ratkaisemiseksi, vaan mukaan lukeutuvat myös jälkihoitoryhmät, ammattilaisten perustamat ja ohjaamat ryhmät sekä esimerkiksi omaisten tukiryhmät. (Mäkelä ym. 1996, 11–12.)

Vertaistuki voi olla henkistä sekä käytännöllistä. Henkinen tuki ilmenee usein ihmisen tunteiden ja ajattelun jäsentymisenä. Siihen kuuluu myös kokemus niin sanotusta kohtalotoveruudesta. Henkinen tuki voi tuoda kokemuksia vaihtoehtojen lisääntymisestä, tunnetta yksinäisyyden lievittymisestä ja turvallisuuden lujittumisesta. Käytännöllisellä tuella taas tarkoitetaan esimerkiksi samanlaisessa tilanteessa olevalta henkilöltä saatua tietoa ja neuvoja, jotka auttavat ratkaisemaan arjen ongelmia. Vertaistuki voi parhaimmillaan tuoda toivoa ihmiselle tilanteeseen, joka on aiemmin tuntunut sietämättömältä. (Saarenheimo 2008.)

5 IHMISEN OMAT KEINOT SELVIITYMISEEN

Selviytyminen eli coping voidaan käsittää ihmisen kokemuksena ja tuntemuksena siitä, että hän jaksaa ja pärjää, sekä kykenee vaikuttamaan itse elämäänsä tekojaan arvioiden. Selviytymisen vastakohtana on pärjäämättömyys, väsyminen ja loppuun palaminen. Selviytyminen on ihmiselle henkilökohtainen, subjektiivinen kokemus. Selviytynyt ihminen pystyy aktiivisesti käyttämään voimavarojaan, ja hänellä on tunne omasta pärjäämisestään. Selviytyminen on nähtävissä prosessina, jossa sekä ihmisen että olosuhteiden on kyettävä muuttumaan. Lisäksi käytössä tulisi olla resursseja, jotka mahdollistavat selviytymisen. (Ikonen 2000, 13–15, 34).

Coping-teorian uranuurtajana pidetään Lazarusta, joka kehitti psykologiaan pohjautuvaa stressimallia. Tämän mukaan selviytyminen on stressistä johtuvaa ongelmien ratkaisua ja yksilön suhtautumista kuhunkin stressiä aiheuttavaan tilanteeseen. Tästä mallista hän kehitteli tutkimusta selviytymiskeinoista, jonka mukaan yksilö käyttää erilaisia puolustuskeinoja kussakin tilanteessa. Aiheen tutkiminen on perusteltua, sillä tieto siitä, kuinka ihminen selviytyy kriiseistä ja vaikeista elämäntilanteista jatkuvan muutoksen alla olevassa yhteiskunnassa, on merkittävää. (Ikonen 2000. 16, 30–31.) Folkmanin ja Lazaruksen mukaan selviytyminen on aina riippuvaista yksilön ja ympäristön vuorovaikutuksesta, ja ratkaisukeskeisessä selviytymisessä ihminen muuttaa suhdettaan ympäristöönsä. Tällä hän pyrkii hallitsemaan tilanteita, jotka aiheuttavat kielteisiä tunteita ja ovat ristiriidassa päämäärien kanssa. (Pietiläinen 2005, 51.)

Vaikka Ikonen (2000, 13–14) mukaan selviytymättömyyteen liittyy usein stressitiloja, on syytä muistaa, että suurin osa ihmisistä tuntee stressiä ilman, että se liittyy ihmisen pärjäämättömyyteen. Stressitiloille on tyypillistä, että ihminen joutuu koetukselle, kun asetetut vaatimukset ja hänen omat resurssinsa joutuvat vastakkain. Resurssissa voi olla puutteita fyysisillä, psyykkisillä sekä emotionaalisilla alueilla. Selviytymättömyyteen liittyy kuitenkin laajempia kriisejä, sisäistä lamaantumista ja uhka oman olemassaolon lakkaamisesta. Vastapuolena

selviytyminen on elämän sekä olemassaolon kokemista tärkeänä ja sen ohjaamista itse.

5.1 Selviytymiseen vaikuttavat voimavarat

Ikonen (2002, 13) on jakanut selviytymiseen liittyvät voimavarat viiteen ryhmään. Näitä ovat fyysisiin, kognitiivisiin ja emotionaalisiin alueisiin liittyvät voimavarat. Lisäksi sosiaalisiin alueisiin linkittyvät vuorovaikutukselliset sekä ihmisen hengelliseen elämään kuuluvat spirituaaliset voimavarat. Ihminen joko tietoisesti tai tiedostamattaan säilyttää itsessään näitä osa-alueita. Cherniss lisää, että aika-ajoin ihmisen tulisi miettiä hänen hyvinvointinsa kannalta sekä sisäisiä että ulkopuolisia asioita, kuten läheisiä ihmisiä tai tarpeita, joiden yhteyteen kuuluminen tuottaa hyvää olotilaa. (Ikonen 2000, 13.)

Selviytymiseen vaikuttavia voimavaroja ovat ihmisen menneisyys, stressinsietokyky sekä henkilökohtaiset selviytymistaidot. Lisäksi sillä kuinka sosiaalinen ihminen on eli onko hän ulos- vai sisäänpäin suuntautunut persoona, vaikuttaa oleellisesti selviytymisen prosesseihin. Ihmisen kyvyt ja taidot jäsentää ja tiedostaa omaa elämäänsä sekä itseään osana sitä, ovat suuressa roolissa. Myös ihmisen sukupuolella on nähty olevan vaikutuksia. Huumeidenkäytön lopettaneiden naisten parissa tehty tutkimus osoitti, että rankan elämänvaiheen aikana naiset olivat sukupuolensa tähden joutuneet alistumaan enemmän ympäristön vaatimuksiin kuin miehet. Tällä oli vaikutuksia toipumisprosessiin, sillä naiseuden ja minäkuvan uudelleen rakentaminen vaati erityistä huomiota. (Knuuti 2007, 181–183.) Leanan & Feldmanin tutkimus koskien työttömyydestä selviytymistä osoitti, että naiset käyttivät enemmän tunnesuuntautuneita selviytymiskeinoja kuten sosiaalisen tuen hakemista, kun taas miesten todettiin käyttävän enemmän ongelman ratkaisuun suuntautuneita selviytymiskeinoja, joihin lukeutui muun muassa työnhaku. (Pietiläinen 2005, 59.)

5.2 Selviytymiskeinojen luokittelua

Ihmisen selviytymiskeinot ovat aktiivisia tai passiivisia, mutta voivat myös edustaa yhtäaikaaisesti molempia. Nämä selviytymiskeinot voivat kohdistua stressin ulkoisiin lähteisiin tai ihmisen psyykkiseen ja elämykselliseen todellisuuteen. Selviytymiskeinoissa korostuvat ihmisen elämänkokemukset, aikaisemmin elämässä läpikäytyt kehitysvaiheet sekä erityisesti yksilön ja ympäristön vuorovaikutus. Selviytymiselle on myös olennaista sen prosessinomainen luonne. (Punamäki & Puhakka 1995, 119.)

Ikosen (2000, 31) teoksessa esitetään, että Lazarus & Folkman jakavat selviytymiskeinot ongelma- ja tunnesuuntautuneisiin menettelytapoihin. Ongelmasuuntautuneilla selviytymiskeinoilla tarkoitetaan kognitioihin, ajatteluun ja toimintaan pohjautuvaa ongelmanratkaisua. Tunnesuuntautuneita keinoja käytetään silloin kun ihmisen ajatteluun pohjaavat menettelytavat eivät ole käytössä.

Ihmisen psyykkiset puolustusmekanismit kehittyvät varhaislapsuudessa ja ovat osa ihmisen persoonallisuutta. Ihminen voi myös muokata omaa emotionaalista suhtautumistaan stressiä aiheuttaviin tilanteisiin. Tällöin ihminen muuttaa omaa itseään muun muassa ohjaamalla käytöstään ja säätelemällä tunteitaan. Toinen selviytymiskeino on ongelmiin suuntautuva. Tällöin ihminen pyrkii vaikuttamaan suoraan stressin lähteeseen ja sitä kautta vaikuttamaan olosuhteisiinsa. Kun ihminen kokee, ettei hän pysty muuttamaan tilannettaan, ottaa hän käyttöön juurikin emotioiden säätelyn puolustuskeinona. (Punamäki & Puhakka 1995, 119.)

Haikonen on käyttänyt väitöskirjassaan kahdeksanvaiheista selviytymiskeinojen luokitusmallia, joka on Folkmanin, Lazaruksen, Dunkel-Schetterin, DeLongisin ja Gruenin (1986) laatima. Näistä ensimmäinen keinoluokka on *yhteenotto (confrontive coping)*, jossa yksilö pyrkii aggressiivisestikin taistelemaan tilanteen muuttumisen puolesta. Toinen keino on *etäännyttäminen (distancing)*, jolla viitataan yrityksiin irrottautua stressaavista tilanteista ja tapahtumista esimerkiksi

unohtamalla tai jatkamalla elämää kuin mitään ei olisi tapahtunut. Kolmantena keinona mainitaan *itsekontrolli (selfcontrolling)*, jolla yksilö pyrkii välttämään hättäisiä päätöksiä ja toimintoja sekä piilottamaan tunteensa. Neljäs selviytymiskeino on *sosiaalisen tuen etsintä (seeking social support)*, joka pitää sisällään avun hakemisen toisilta ihmisiltä, oli kyseessä sitten materia, tieto tai emotionaalinen tuki. (Haikonen 1999, 13.)

Vastuullisuuden hyväksynnästä (Accepting responsibility) puhutaan silloin, kun ihminen myöntää oman osuuden tapahtuneeseen ja pyrkii mahdollisesti korjaamaan aiheutunutta vahinkoa. Tähän kuuluu myös oman toiminnan kritisointi, omien ongelmien myöntäminen sekä päätökset toimia jatkossa paremmin. *Pakovälittäminen (escape avoidance)* taas tarkoittaa stressin vähentämistä välttelemällä negatiivisten tilanteiden ja ajatusten kohtaamista. Myös perusteettomat toiveet tilanteen korjaantumisesta itsekseen, ihmisten vältteleminen sekä päihitteiden käyttö ovat osa pakovälittämistä. Seitsemäs selviytymiskeino on *suunnitelmallinen ongelmanratkaisu (planful problem-solving)*, jolla tarkoitetaan ongelmaan kohdistuvia toimenpiteitä, joilla pyritään muuttamaan tilannetta. Seitsemäs luokka sisältää niin suunnitteluvaiheen, käytännön toimenpiteet kuin tilanteen analysoinninkin. Viimeinen kohta on *positiivinen uudelleenarviointi (positive reappraisal)*, johon viitataan puhuttaessa yksilön pyrkimyksistä nähdä positiivisia merkityksiä tilanteessa. Positiiviset uudet merkitykset voivat olla persoonallista kasvua, ihmisenä kehittymistä tai uskon vahvistumista. (Haikonen 1999, 14.)

Etäännyttäminen, distancing, voidaan Aaltosen (2009, 149) mukaan suomentaa myös etäisyyden ottamisena. Pakovälittämisestä taas voidaan käyttää suomenosta pakeneminen ja välttäminen. Nämä suomennotukset kuvaavat mielestämme paremmin englanninkielisten termin sisältöjä.

6 TUTKIMUSPROSESSI

6.1 Lähtökohdat

Tutkimuksemme lähti liikkeelle Vailla Vakinaista Asuntoa ry:n (VVA) esittämästä toiveesta selvittää, millaisia polkuja ihmiset ovat kulkeneet matkallaan kadulta omaan kotiin. Tarkoituksenamme on tutkia ihmisten omia selviytymiskeinoja ja voimavaroja, jotka ovat johtaneet asunnottomuudesta selviytymiseen. Olemme myös kiinnostuneita siitä, millaista tukea ihmiset ovat pitäneet merkittävänä selviytymisprosessinsa kannalta. Tutkimuksen avulla pyrimme tuomaan esiin asioita ja tietoa, jotka voivat olla hyödyksi asunnottomien ihmisten parissa toimiville työtahoille.

Tutkimuksemme on selviytymistutkimus. Näkökulmaksi tässä tutkimuksessa on muotoutunut asunnottomuudesta selviytyneiden henkilöiden selviytymiskokemusten etsiminen kerronnallisen haastattelun avulla sekä sellaisten voimavarojen, resurssien ja tuen löytäminen, joilla on ollut merkittävä vaikutus selviytymisen kannalta. Päätaavoite on asunnottomuudesta selviytyneiden henkilöiden omien kokemusten ja näkemysten esiin tuominen. Elämäkerrallisista kertomuksista esiin tulleita seikkoja voidaan hyödyntää tämän ilmiön parissa työskentelevien ammattilaisten keskuudessa. Lisäksi tavoitteena on, että selviytymistarinoista ilmenneet henkilökohtaiset voimavarat voitaisiin ottaa huomioon nykyistä paremmin asumispalveluita suunniteltaessa sekä kehitettäessä.

6.2 Tutkimuskysymykset

Tutkimuksemme tarkoituksena on tarkastella prosesseja, joita ihminen käy läpi selviytyessään asunnottomuudesta. Tavoitteenamme on myös saada tietoa millaista tukea asunnottomuudesta selviytyneet henkilöt itse ovat pitäneet merkittävimpinä oman selviytymisensä kannalta. Tutkimuskysymyksemme muotoutuivat seuraavasti:

1. Millaisia prosesseja ihmiset käyvät läpi selviytyessään asunnottomuudesta?
2. Millaista tukea he pitävät merkittävänä selviytymisen kannalta?

Halusimme saada tietoa nimenomaan siitä, minkälaisen tuen tai millaisten voimavarojen asunnottomat ihmiset itse ovat kokeneet hyödylliseksi matkalla kadulta omaan kotiin. Huomasimme kuitenkin, että meitä kiinnosti myös se, onko selviytymisestä tullut pysyvää ja tuntuuko saatu asunto nykyään kodilta. Tässä vaiheessa huomasimme, että tutkimusongelmasta oli muotoutumassa useita tutkimusongelmia ja sen rajaaminen sekä täsmentäminen tulivat ajankohtaisiksi.

Koimme mielekkääksi tutkia asunnottomuudesta selviytymisen näkökulmaa, sillä asunnottomuuteen johtaneita syitä on tutkittu jo suhteellisen paljon. Olemme molemmat tehneet töitä asunnottomien ihmisten parissa. Aihe tuntui kiinnostavalta, sillä on tärkeää tietää kadulta pois päässeiden ihmisten omia näkemyksiä siitä, mitä tapahtui, jotta asunnottomuus katkesi. Viranomaistaho on pääsääntöisesti se, joka suunnittelee ja päättää, mitä tukitoimia ihminen missäkin tilanteessa tarvitsee, kun taas mielestämme olisi syytä kuunnella, mitä mieltä asianomaiset itse ovat.

6.3 Kerronnallinen haastattelu aineiston keruumenetelmänä

Osallistuvuus on olennainen osa laadullisen tutkimuksen tekemistä kuten myös se, että tutkittavien oma näkökulma pääsee esille ja tulee kuulluksi. Laadullisessa tutkimuksessa otanta tai näyte, eli tutkittavien tapausten määrä, on usein suhteellisen pieni. Jokainen tapaus kuitenkin pyritään analysoimaan mahdollisimman tarkasti ja sitä kautta liittämään tutkimuskohde yhteiskunnalliseen yhteyteen. Aineiston määrä ei näin ollen ole ratkaiseva tekijä tutkimuksen luotettavuudelle ja yleistettävyydelle, vaan se kuinka tutkija pystyy käsitteellistämään ne ilmiöt, jotka tutkimuskohteista nousevat. (Eskola & Suoranta 1998, 18.) Asunnottomuudesta selviytymisestä koskevassa tutkimuksessamme pyrimme yhdistelemään haastattelujen avulla saamamme tietoa, aikaisempia tutkimustuloksia sekä omia havainnoitejamme.

Kerronnallista eli narratiivista tutkimusta on käytetty monen tieteenalan kuten antropologian, sosiologian tai psykologian tutkimuksessa (Syrjälä 2007, 229). Kerronnallisen tutkimuksen avulla pyritään ymmärtämään ihmisen elämänhistoriaa. Kertomusten avulla ihmiset rakentavat identiteettejään ja hahmottavat itseään suhteessa kuluvaan aikaan. (Hyvärinen & Löyttyniemi 2005, 189.) Kerronnallista tutkimusta määrittää ajatus siitä, että kertoja itse luo merkityksen tarinoilleen ja niiden sisällöille (Syrjälä 2007, 231).

Narratiivisuus, kerronnallisuus sekä tarinallisuus ovat käsitteitä, joita usein käytetään suomalaisessa tutkimuksessa rinnatusten. Tässä työssä käytämme kuitenkin käsitettä kerronnallisuus, sillä Hyvärisen ja Löyttyniemen (2005, 189) mukaan yhdestä tarinasta voi syntyä useita erilaisia kertomuksia. Käytämme johdonmukaisesti kerronnallisuus-termiä narratiivisuus-termin sijaan, vaikka niiden voidaan sisällöllisesti ajatella tarkoittavan samaa asiaa.

Hyvärinen ja Löyttyniemi (2005, 194) esittelevät yhden kysymyksen haastattelun mallin, joka on peräisin Fritz Schützen elämäkerrallis-kerronnallisen haastattelun ajatuksesta. Mallin kantava ajatus on se, että pääosa haastattelusta voi rakentua yhden kysymyksen pohjalta tuotettavaan kertomukseen. Vasta kysymyksestä tuotetun laajan kertomuksen kuultuaan tutkijat voivat esittää täydentäviä kysymyksiä.

Kysymyksen muotoilu on olennaista yhden kysymyksen haastattelulle. Se tulisi muotoilla siten, että haastateltava voi itse aloittaa oman kertomuksensa haluamastaan kohdasta. Haastateltavan päätettäväksi jää myös, miten hän kertomuksessaan etenee sekä miten hän kertomuksensa muotoilee ja rakentaa. Yhden kysymyksen haastattelussa kertojalle tarjotaan mahdollisuus tuoda esiin juuri ne kokemukset ja tapahtumat, joita hän itse pitää merkityksellisinä ja tärkeinä. (Hyvärinen & Löyttyniemi 2005, 195.)

Haastattelutilanteessa haastattelijan ei tulisi muistuttaa haastateltavaa siitä, mihin tutkimuksella pyritään, sillä valmiiksi annettu viitekehys saattaa ohjailta

haastateltavan kertomusta kohti haastattelijan määrittämää suuntaa (Rosenthal 2004, 49). Haastattelijan tulisi olla avoimen vastaanottavainen ja kannustaa haastateltavaa tuottamaan kertomustaan osoittamalla aktiivisuutensa ja kiinnostuksensa muilla tavoin kuin esittämällä omia näkökulmia tai kysymyksiä (Hyvärinen & Löyttyniemi 2005, 195).

Yhden kysymyksen haastatteluun kuuluvaan toiseen vaiheeseen sisältyvät haastattelijan laatimat kysymykset, jotka jatkavat ja tarkentavat kertomusta. Kysymyksille on luonteenomaista, että ne säilyttävät kertojan tuottamat merkitykset sekä kielellisen muodon. Haastattelija pysyy niissä teemoissa, jotka haastateltava on kertomuksessaan tuottanut. Mahdollisessa kolmannessa vaiheessa voidaan pyrkiä selvittämään asioita, jotka ovat jääneet kertomuksessa taka-alalle, mutta ovat tutkijan intressien kohteena. On kuitenkin vältettävä painostavien kysymysten esittämistä, eivätkä tutkijan intressit koskaan määritä kerronnallisen haastattelun kulkua. (Hyvärinen & Löyttyniemi 2005, 196–197.)

Mietin tässä että tästä jää niinku ihan lukemattomia hyvii juttuja välist pois mut täs tuli tota ni nää pääpiirteet että missä tässä on ittesä kans menny. (H1)

Yllä olevasta siteerauksesta käy hyvin ilmi se, että kertoja tuo julki ne seikat ja tapahtumat, joita itse pitää keskeisimpinä. Tutkimuksen tarkoituksen ollessa ihmisten omat kokemukset asioiden merkityksellisyydestä, ei välttämättä ole mielekästä, että tutkija itse määrää teemat joista keskustellaan. Perustelemmekin yhden kysymyksen haastatteluun päätymistä sillä, että haluamme haastateltavilta mahdollisimman aidon kertomuksen asioista, jotka he itse ovat selviytymisensä kannalta kokeneet merkityksellisiksi.

Haastatteluun osallistuneet henkilöt tavoitettiin omien kontaktiemme ansiosta, joita olemme muodostaneet työskennellessämme asunnottomille suunnatuissa palveluissa. Kaikki tutkimukseen osallistuneet henkilöt asuivat haastattelua toteutettaessa itsenäisesti vuokra-asunnoissa, eivätkä esimerkiksi asumisyksiköissä tai erilaisissa palveluasumisen muodoissa.

Opinnäytteen tärkein ominaisuus ei ole aineiston laajuus, vaan aineiston pohjalta tehtyjen tulkintojen syvälinen tarkastelu ja johtopäätösten paikkansapitävyys (Tuomi & Sarajärvi 2009, 85). Tutkimusmenetelmästäme johtuen tutkimukseen osallistuneiden henkilöiden määrä on vähäinen. Valitsemastamme haastattelumenetelmästä johtuen näytti siltä, että aineistoa oli mahdollista saada kattavasti, vaikka haastatteluihin osallistuneiden määrä ei ollutkaan varsin laaja.

Haastattelut toteutettiin kesällä ja syksyllä 2009. Haastatteluihin osallistui kolme naista ja kaksi miestä, jotka olivat iältään 41–59-vuotiaita. Haastattelutilanteet olivat keskiarvoltaan kolmen tunnin pituisia, joista aktiivinen haastattelu-aika oli keskiarvoltaan tunti kaksikymmentä minuuttia. Litteroituna tekstinä haastatteluista kertyi 93 sivua. Kukaan tutkimukseen osallistuneista ei keskeyttänyt haastattelua. Yhtä haastatteluun lupautunutta emme tavoittaneet, mutta tilalle tarjoutui tulemaan uusi henkilö. Haastattelutilanteisiin varattiin runsaasti aikaa, jotta ilmapiiri olisi ollut mahdollisimman kiireetön.

6.4 Tutkimuksen eettisyys ja luotettavuus

Hyvään tieteelliseen käytäntöön kuuluu rehellisyys, yleinen huolellisuus, muiden tutkijoiden työn kunnioittaminen ja niiden asianmukainen huomiointi (Hirvonen 2006, 31). Tutkimuseettisistä normeista tärkeimpiä on ihmisen yksityisyyden kunnioittaminen. Anonymiteetin lisäksi tutkijan on tärkeää kunnioittaa tutkittavan itsemääräämisoikeutta, johon kuuluu tutkittavan vapaus määrittää mitä tietoja itsestään luovuttaa ja kenelle, ja minkälaisen tutkimuksen käyttöön. Yksityisyyden suojaan kuuluu myös se, ettei tietoja haluta luovuttaa väärin käsiin, eikä tutkittavaa kyetä tunnistamaan tutkimusteksteistä. Näillä pyritään siihen, ettei tutkimuksesta koituisi harmia tutkimukseen osallistuvalla. (Kuula 2006, 124–129.) Eettisyyden huomioiminen oli tärkeä osa työmme lähtökohtia, ja pyrimme huomioimaan sen prosessin jokaisessa vaiheessa.

Henkilötietolain (1999/523) nojalla ihmisille on turvattava oikeus tietää, millaiseen käyttöön heitä koskevaa tietoa käytetään. Lisäksi on turvattava, ettei hen-

kilöä voida tunnistaa epäsuorien tietojen avulla, kuten työ- tai asuinpaikan julkittamisella. Henkilötietolakia sovelletaankin laadullisissa tutkimuksissa, joissa tietoa kerätään suoraan tutkittavalta ihmiseltä. Yksityisyyden suojassa sekä tietojen käytössä on oleellista se, mitä tietojen käytöstä sovitaan tutkittavan kanssa. Kun tutkimusaineistoa kerätään tallentamalla puhetta tai tehden haastatteluista muistiinpanoja, henkilötietolakia sovelletaan siten, että lähtökohtana toimii tutkijan ja tutkittavan välinen sopimus aineiston käytöstä.

Kaikille tämän tutkimuksen haastatteluihin osallistuneille annettiin mahdollisuus määritellä haastattelupaikka ja -ajankohta itse. Pyrimme tällä siihen, että haastattelutilanne olisi siihen osallistuvien henkilöiden kannalta mahdollisimman suotuisa. Pyytäessämme heitä osallistumaan tutkimukseemme, kerroimme tutkimuksen aiheesta, sen tarkoituksesta ja toteuttamistavasta sekä täydestä anonymiteettisuojasta. Informoimme myös, että tutkimuksesta poisjäänti, haastattelun keskeyttäminen tai valmiin aineiston käyttämisen kieltäminen olisi mahdollista missä vaiheessa tahansa. Teimme tiedettäväksi, että haastattelujen tallenteet säilytetään koko tutkimusprosessin ajan kahden lukon takana sellaisessa säilössä, johon ulkopuolisilla ei ole pääsyä. Työn valmistuttua tai kun nauhoilla ja litteroidulla tekstillä ei ole enää käyttöä työn tekovaiheessa, nauhat tuhotaan.

Tutkimuksen kannalta merkittävää on, kuinka siihen osallistuva henkilö ymmärtää ja hahmottaa itsensä osana elämänsä. Tutkijan on kyettävä herkkään ymmärrykseen siitä, kuinka tutkimukseen osallistuva tulkitsee erilaisia sosiaalisia siirtymiä niihin kytkeytyvine merkityksineen. Haastattelijan on pyrittävä pääsemään tutkimukseen osallistuvan itseymmärryksen ytimeen tai jopa sen taakse. (Chamberlayne 2002, 276.) Olemme käyneet jatkuvaa keskustelua tiedostaaksemme tutkijan asemamme, jossa meillä on valta ja vastuu tehdä johtopäätöksiä ja tulkintoja tutkimukseen osallistuneiden henkilöiden tuottamasta tiedosta niihin liittyvine merkityksineen. Tällainen arviointi on välttämätöntä, jotta tutkimus olisi eettisesti kestävä.

Piispan (2006, 146) mukaan on myös syytä pitää mielessä vastausten myötä mahdollisten negatiivisten tunteiden herääminen. Omassa tutkimuksessamme törmäsimme tähän huomioon, sillä menneisyyden läpikäyminen ja siitä puhuminen aiheutti kyyneliä osan kohdalla. Oman tutkimuksemme kohdalla tilannetta helpotti hieman se, että haastatteluun osallistunut nosti itse valitsemansa aiheet esille. Tällä ei silti voitu välttää tosiasiaa, että mieleen nousseet muistot liikuttiivat, olihan kyse heidän koskettavista elämäntarinoistaan.

Laadullisen tutkimuksen aineiston purku ja analyysi ovat aina tutkijan itsensä tulkintoja tutkittavasta asiasta. Tutkijaa ohjaavat tutkimuksen tarkoitukset, aikaisemmat teoriat sekä aikaisempi perehtyminen samankaltaisiin tutkimuksiin ja niiden aihepiireihin. Ongelma ei kuitenkaan ole vakava, kunhan tutkija tunnistaa tämän subjektiivisuuden dilemman tutkimuksessaan. (Eskola & Suoranta 1998, 157.) Valitsemastamme haastattelutavasta johtuen tulkitsijan roolimme korostuu entisestään esimerkiksi verrattuna perinteiseen teemahaastatteluun. Joudumme nostamaan haastatteluista esiin itse merkittävimmiksi kokemamme tai tarinoissa eniten painoarvoa saaneet teemat. Subjektiivisten tulkintojen määrä vähenee kahden tutkijan analysoidessa aineistoa, verrattuna tapauksiin, joissa tutkijoita on vain yksi. Kaikki tulkinnat joutuvat kahden ihmisen arvioinnin kohteeksi, jolloin voidaan olettaa, että virheellisten tulkintojen määrä vähenee.

6.5 Aineiston analyysi

On olemassa erilaisia näkemyksiä siitä, ovatko analyysi ja tulkinta erotettavissa toisistaan. Yhden näkemyksen mukaan niitä ei voi täysin erottaa toisistaan, vaan tulkintoja tehdään aineiston analysivaiheessa ja nämä tulkinnat ohjaavat analyysia. Toisessa näkemyksessä analyysi ja tulkinta erotetaan toisistaan. Analyysi on ensimmäinen vaihe, jossa tutkimuksen raakamateriaalista erotellaan tutkimusongelmien kannalta merkittävä tieto. Kun tieto on ryhmitelty informaatioksi, on aika ruveta tekemään tulkintoja. (Eskola & Suoranta 1998, 151.)

Aineiston keruun ja tekstiksi purun päätyttyä on aika aloittaa aineiston analyysi, jonka ensimmäinen tehtävä on aineiston järjestäminen. Usein tutkijalle syntyy aineistoa ensimmäistä kertaa lukiessaan ajatuksia, joista helposti pyritään tekemään yleistyksiä, jotka eivät kuitenkaan voi vielä olla johdonmukaisia ja järjestelmällisiä. Tutkijan on siis hyvä muistaa, että ensimmäinen aineistosta noussut tulkinta, ei ole automaattisesti se viimeinen. Laajoista aineistoista koodausta eli aineiston osiin pilkkomista on turha yrittää tehdä kaiken kattavasti, sillä niistä löytyy aina uusia näkökulmia. (Eskola & Suoranta 1998, 152 & 158.)

Tutkimuksemme haastattelut ovat luonteeltaan elämäkerrallisia. Tutkimukseen osallistuneet henkilöt tuottivat vapaasti kertomuksen sisältöineen. Tästä johtuen koko aineistostamme muodostui laaja ja moniulotteinen kokonaisuus informaatiota, joka ei edennyt kronologisesti. Samankaltaisia viitteitä esiintyi haastattelujen useissa eri vaiheissa sekä eri asiansyhteyksissä. Lisäksi elämäkerrallinen haastattelumuoto aiheutti sen, että haastatteluista ilmeni runsaasti myös sellaista tietoa, joka ei ollut oleellista tutkimuskysymystemme kannalta. Muun muassa Burns & Grove esittävät, että sisällönanalyysin avulla aineisto järjestetään tiiviiseen ja selkeään muotoon, jolloin hajanaisesta aineistosta pyritään rakentamaan selkeää ja yhtenäistä informaatiota (Tuomi & Sarajärvi 2009, 108).

Aloitimme aineiston analysoinnin haastattelujen litteroinnilla, jonka jälkeen molemmat perehtyivät aineistoon lukemalla sitä. Tämän jälkeen kumpikin tahollaan etsi tekstistä selviytymisen kannalta merkittäviä ilmauksia. Ilmaukset koodattiin erivärisillä yliviivauskynillä, jotka edustivat kukin omaa teemaansa. Tätä vaihetta kutsutaan aineistolähtöisen aineiston pelkistämiseksi eli datan redusoinniksi. Vaiheen tarkoituksena on rajata aineiston ulkopuolelle tutkimuksen kannalta epäoleellinen tieto. (Tuomi & Sarajärvi 2009, 109.)

Analysointi eteni listaamalla pelkistetyt ilmaukset taulukkoon, jonka avulla etsimme näistä ilmauksista yhteneväisyyksiä. Tämän jälkeen yhdistimme luokiksi samaa sisältöä kuvaavat ilmaukset, jolloin aineisto tiivistyi. Tätä vaihetta kutsutaan aineiston klusteroinniksi, joka on osa kielellisten ilmausten muotoilemista teoreettisiksi käsitteiksi. Tässä abstrahointivaiheessa voidaan myös tehdä joh-

topäätöksiä kerätystä aineistosta. Analyysivaiheessa aineistosta muodostui kaksi pääluokkaa, jotka ovat henkilökohtaiset selviytymiskeinot sekä sosiaalinen tuki.

TAULUKKO 2. Esimerkki sisällönanalyysistä pääluokkana henkilökohtaiset selviytymiskeinot

Alkuperäisilmaukset	Pelkistetty ilmaus	Alaluokka	Yläluokka	Pääluokka	Yhdistävä luokka
"Ensimmäisen kerran jouduin ehkä pysähtyyn elämänsäni." (H1)	Kuvaus pysähtymisen hetkestä	Havahtumisen/herääminen omaan tilanteeseen	Tilanteen hahmottaminen	Henkilökohtaiset selviytymiskeinot	Asunnottomuudesta selviytyminen

(Vertaa Tuomi & Sarajärvi 2009, 110–112.)

Taulukossa kaksi analysoinnin lähtökohtana oli tutkimuskysymyksemme: *Millaisia prosesseja ihmiset käyvät läpi selviytyessään asunnottomuudesta?* Taulukon jokaista luokkaa tukevat myös seuraavat aineistosta löytyneet alkuperäisilmaukset:

Jollain lailla tajusin et oon aika huonossa jamassa ja tarttis varmaan alkaa tehdä jotain. (H4)

Mä vetelin vuosii sitä samaa oravanpyörää ees sun taas enkä ees tajunnu et jonku kannon nokassa ois voinu vaik hengittääki hetken. (H5)

Sisällönanalyysistä on nähtävissä lisää liitteessä 1, jossa on pääluokkana sosiaalinen tuki.

7 SELVIITYMISEN TUKIPILARIT

Tutkimukseemme osallistuneet henkilöt ovat mielestämme ennen eläneet enemmänkin marginaalissa kuin olleet täysin syrjäytyneitä. Heillä jokaisella oli tilanteita, joihin he omilla teoillaan pystyivät vaikuttamaan. Heidän kohdallaan kuitenkin oli kyse useamman kuin yhden elämän alueen reunalla elämisestä, jolloin ei voida sanoa, että marginaalissa eläminen olisi ollut täysin kiinni henkilön omasta valinnasta. Miellämme, että henkilöillä oli riski syrjäytymiselle, vaikka emme mielellämme kategorisoi näitä ihmisiä mihinkään luokkaan. Täydellisestä osallisuudesta ei kuitenkaan voida puhua, kun ajatellaan aikaa, joka edelsi heidän selviytymistään asunnottomuudesta. Toisaalta, kuinka moni voi tuntea olevansa täydellisesti osallinen?

Kolmen haastattelun aikana henkilö itse otti esiin, että haastattelutilanteen myötä hänelle tarjoutui tilaisuus jäsentää elämäntapahtumiaan. Vaikutti siltä, että menneisyyden ja oman nykytilanteen läpikäyminen toimi tapahtumia kokoavana ja yhteen vetävänä tilanteena. Näin ollen voidaankin olettaa, että elämänkerralliseen menetelmään perustuvalla haastattelulla on eheyttävä vaikutus.

Mä oikeestaan nyt vasta aloin iteki miettii et miten ne kaikki jutut oikeestaan meni. (H5)

Erlain pystyy nyt niinku hahmottaa näit tai sillai et ku koittaa selittää tai et ku niinku pukee niit fiiliksii sanoiks. (H4)

Mä yritin nyt saada ittellekin vähän selkeen tarinan. (H1)

Samankaltaisia huomioita on tehty myös syrjäytyneiden parissa tehdyistä elämänkertatutkimuksista, joissa usean kohdalla kävi ilmi, että haastattelu antoi mahdollisuuden järjestellä ajatuksia uudelleen sekä loi kertovalle osapuolelle emotionaalisen tilan, jossa tämä saattoi ajatella ja tarkastella tunteitaan. Niiden kohdalla, joiden elämä näytti selvästi olevan jumissa, haastattelu saattoi antaa sysäyksen työstää tunteitaan sekä hakea ohjauksellista apua tai erilaisia terapiamuotoja. Tutkimuksen mukaan identiteetin työstäminen tulisi olla myös julki-

sen sektorin vastuukysymyksiä. Itseluottamuksen vahvistamista tulisi pitää yhtä merkittävänä kuin elämässä tarvittavien teknisten taitojen omaksumista. (Chamberlayne 2002, 276.)

Selviytymisen prosesseja tutkiessamme olemme käyttäneet apunamme Folkmanin ym. vuonna 1986 luomaa luokittelumallia ihmisen omista selviytymiskeinoista. Luokituksen on myöhemmin suomentanut Haikonen (1999) väitöskirjassaan. Tätä luokittelumallia käytämme tutkimuksessamme soveltaen. (LIITE 2.)

7.1 Henkilökohtaiset selviytymiskeinot ja prosessit

Haastatteluista ilmeni henkilökohtaisia prosesseja, joita ihmisten täytyi käydä läpi selviytymisen taipaleella. Olemme eritelleet näitä prosesseja seuraavissa luvuissa. Prosessit eivät kuitenkaan etene tässä esittämässämme järjestyksessä kronologisesti, vaan ne voivat olla päällekkäisiä, limittäisiä ja peräkkäisiä tai toistuvia.

7.1.1 Välilaskun paikka – tilanteen hahmottaminen

Mä vetelin vuosii sitä samaa oravanpyörää ees sun taas enkä ees tajunnu et jonku kannon nokassa ois voinu vaik hengittääki hetken.
(H5)

Suurimmasta osaa haastatteluista kävi ilmi, että selviytymisen alkutaipaleen ja varsinaisten prosessien käynnistymisen kannalta oli välttämätöntä että ihminen pysähtyi. Tällä tarkoitettiin havahtumista tai heräämistä omaan tilanteeseensa ja oman itsensä hahmottamista osana elämäntilannettaan. Tällä ei niinkään tarkoitettu suurta valaistumista ja tilanteen kokonaisvaltaista syy-seuraussuhteiden ymmärtämistä. Haastatteluista tilannetta kuvattiin muun muassa seuraavanlaisilla ilmauksilla. ”Ensimmäisen kerran jouduin ehkä pysähtyyn elämässäni.” (H1) tai ”Jollain lailla tajusin, et oon aika huonossa jamassa ja tarttis varmaan alkaa tehdä jotain.” (H4)

Tulkintamme mukaan tämä ensimmäinen askel ei ollut niinkään tietoinen, mutta osoittautui hyvin merkittäväksi prosessin alkamisen kannalta. Pysähtymisen tai havahtumisen hetki nähtiin vasta siinä vaiheessa, kun tilannetta arvioitiin jälkikäteen. Folkmanin ym. (1986) selviytymiskeinojen luokittelun (LIITE 2) mukaan toisessa vaiheessa ihminen pyrkii irrottautumaan tilanteesta ja kieltämään todellisuuden. Vaikka Folkman ym. luokittelee etäännyttämisen selviytymiskeinoksi, haastattelemiemme henkilöiden mukaan tämä vaihe oli yhtä kuin tyytyminen tilanteeseen, joka tarvitsi muutosta. Varsinainen selviytyminen saattoi alkaa vasta tilanteesta, jossa henkilö ei enää yrittänyt paeta asioiden todellista luontoa.

Oman tilanteen hahmottamista tapahtui jatkuvasti, ja sen katsottiin olevan tärkeässä roolissa tilanteen arvioinnin kannalta. Haastattelujen mukaan hahmottamiset olivat avain arvioitaessa, oltiiniko elämässä menossa oikeaan suuntaan, vai kaipasiko se mahdollisesti jonkinlaista muutosta. Edellisiä haastatteluissa kuvattiin välilaskupaikkoina ja levähdyspaikkoina, joista käsin voitiin katsoa sekä menneeseen että tulevaan. Myös Knuutin (2007, 76) tutkimuksessa selviytymistä tai elämänmuutosta edeltää vähittäin tapahtuvat siirtymät, joita voi olla jälkikäteen vaikeampi nähdä kuin varsinaisia käännekohtia, joista elämä sai uudenlaisen suunnan.

7.1.2 Ihmisenä ihmisten joukossa – itsen näkeminen

Tutkimukseen osallistuneiden omien tulkintojen mukaan he eivät olleet aikaisemmin tunteneet itseään yhdenvertaisiksi niin kutsutun normaaliväestön kanssa. Kolmesta haastattelusta kävi selvästi ilmi, että jossain määrin vähempiarvoisuuden tunne oli edelleen olemassa. Haastatteluun osallistuneiden puheissa tuli esille ajatuksia kuten ”Ei sitä kummiskaa pysty koskaan mahtuu kokonaan siihen muottiin.” (H5) tai ”Välil kyl tuntuu et mä jotenki niinku joudun tehdä tupla-duunin kaikes.” (H4) Toisaalta haastattelujen joukossa oli myös yksittäinen tilanne, jossa henkilön kuvitelmat itsensä suhteen olivat olleet korkeammalla kuin

todellisuus. Hän kertoi kuvitelmiensa sekä todellisuuden kohtaamisesta, jossa havahtui tilanteeseen, ettei ollutkaan niin täydellinen ihminen kuin oli ajatuksiinsa itsensä mieltänyt.

Itsensä näkemiselle oli tyypillistä oman menneisyyden läpi käyminen ja omien tekojen ja virheiden hyväksyminen. Tätä valottaa hyvin Folkmanin ym. (1986) selviytymiskeinojen luokka vastuullisuuden hyväksymisestä (LIITE 2), jossa ihminen myöntää olevansa osallinen tapahtumien kulkuun ja vastuussa omasta tilanteestaan. Haastattelujen perusteella vaikutti siltä, että häpeän ja syyllisyyden tunteista eroon pääseminen oli ollut tai oli edelleen haasteellista. Myös oman ylpeyden nieleminen ja oman rajallisuuden ja keskeneräisyyden myöntäminen koettiin erittäin vaikeina, mutta välttämättöminä prosesseina selviytymisen kannalta.

Mä tajusin et jos täs ei nyt voi olla sinut ittensä kaa ja kattoo vähän peilii ja ehkä vähän tykätäki siitä mitä näkee ni voi heittää hanskat tiskiinkin saman tien. (H3.)

Positiivinen uudelleenarviointi on Folkmanin ym. (1986) selviytymiskeinojen viimeinen vaihe, jossa ihminen alkaa ymmärtää, mikä elämässä on tärkeää. Ongelmatilanteet pystytään uudelleenarvioinnin kautta näkemään paremmassa valossa. Tämä on usein seurausta persoonallisesta kasvusta ja ihmisenä kehittymisestä sekä arvojen muuttumisesta tai uskon vahvistumisesta. Haastatteluita ilmeni, että selviytymisen edetessä pidemmälle ajatusten työstäminen sekä omien arvojen uudelleenarviointi tulivat ajankohtaisiksi. Tässä vaiheessa oli mahdollista kohdata ongelmia ja käsitellä niitä. Kokemusten kautta henkilö pystyi arvottamaan omaa maailmaansa ja elämänkatsomustaan uudelleen. Jälkikäteen ajateltuna ongelmat nähtiin positiivisessa valossa, sillä niistä oli seurannut jotakin hyvää.

Jos sulla on sata kiloo kiviä selässä repussa ja sä heittelet sitte niitä yksitellen tos päivä kerrallaan vaikka pois ni kyllähän se ihan oikeesti rupee jossain kohtaa kevenee se reppu. (H1)

7.1.3 Tää ei oo pääteasema – tahto muuttaa tilannetta

Selviytymisen ja siihen tarvittavan tilanteen muuttamisen lähtökohtana on halu tilanteen muuttamisen suhteen. Toisin sanoen voisi ajatella, että jos ihminen jää paikalleen ja uskoo kohtalonsa olevan sinetöity, tilanne mitä luultavimmin pysyy ennallaan. Mikäli hän päinvastoin uskoo itsellään olevan mahdollisuuksia, pysyy hän luultavasti vaikuttamaan tapahtumien kulkuun positiivisella tavalla.

Jos olis vaan suotustat olosuhteet et odotti aina et ne olosuhteet muuttuis sillälai itelle miellyttäviks...et ku kaikki ois muutenki hyvin. (H1)

Mä olin niin valmis siihen koko siihen hommaan, mut kaikki oli vaan tehty niin hankalaks, et se ei vaan ollu mitenkään mahdollista. (H5)

Yllä olevista siteerauksista käy hyvin ilmi, että vaikka tahto tilanteen muuttamisen suhteen oli olemassa, odotettiin ulkoisten puitteiden muuttumista itselle suotuisiksi. Useissa tapauksissa tästä vaiheesta, jossa ulkoisten olosuhteiden odotettiin korjaavan tilanne, jouduttiin palaamaan itsensä ja oman tilanteen hahmottamisen prosessiin. Folkmanin ym. teoria ihmisen selviytymiskeinoista tukee saamiamme tuloksia. Pakeneminen ja välttäminen ovat selviytymiskeinoja, joissa ihminen välttää ongelmiaan sekä negatiivisten tilanteiden kohtaamista ja pyrkii tätä kautta vähentämään stressiä. Näihin selviytymiskeinoihin kuuluvat myös perusteettomat toiveet tilanteen korjaantumisesta itsekseen.

Kertomusten perusteella havaitsimme, että ihmisen oma halu oli selviytymisen ytimessä. Halu ja tahtotila olivat vahvasti sidoksissa motivaatioon, jonka muodostuminen ja vahvistuminen oli aikaa vievä prosessi. Tälle prosessille oli ominaisia vaiheet, joissa halu ja motivaatio välillä heikkenivät erinäisten koettelemusten seurauksena. Koetinkivien kohtaaminen ja niiden ylittäminen olivat kuitenkin ratkaisevassa asemassa motivaation kasvattajina.

Mä menin sit sinne toimistoon johon mä kelasin et en mee ikinä enää ku ne oli totani ollu nii veemäisii ja mä muutenkaan tai siis oon aina vihannu kaikkii noit toimistoja ja sit ku mä tuln ulos sielt ni mä olin maailman paras jätkä ainaki itteni mielest. (H3)

Edellä olevasta siteerauksesta käy hyvin ilmi, kuinka ihminen voitti omat ennakkoluulonsa kohtaamalla ikäväksi tuntemansa asian. Tämän seurauksena hän sai onnistumisen kokemuksen, joka kasvatti hänen itseluottamustaan ja motivaatiotaan. Mikäli tilanne olisi näyttäytynyt negatiivisena, kokemus olisi luultavimmin heikentänyt hänen motivaatiotaan, ainakin tilapäisesti. Haastatteluiden perusteella voidaan todeta, että koetinkivien voittaminen, olivat ne kuinka pieniä tahansa, lisäsi hallinnan tunnetta omasta elämästä.

7.1.4 Sitä vaan pitää lähteä liikkeelle – aktiivisuus

Itsensä näkeminen elämäänsä ohjailevana aktiivisena toimijana näytti olevan edellytys oman elämän järjestämiselle ja avun vastaanottamiselle. Suuremmissa mittakaavassa oma aktiivisuus oli elinehto asunnottomuudesta selviytymiselle. Kertomuksissa kuvattiin, että oli hyvä antautua oman liikkeelle panevan voiman vietäväksi. Toiminnalla ei lähtökohtaisesti tarvinnut olla selkeää tavoitetta tai päämäärää, ja silti se saattoi tuottaa tulosta. Tästä hyvänä esimerkkinä on erään haastatteluun osallistuneen kommentti ” Sitä vaan pitää niinku lähteä liikkeelle.” (H2)

Aktiiviseen toimintaan, etenkin siinä vaiheessa, kun siitä tuli aiempaa enemmän tietoista, liittyi vahvasti luopuminen selviytymistä haittaavista tai sitä estävistä tekijöistä. Osittain haastatteluista ilmeni, että joistakin asioista luopuminen oli tapahtunut vahingossa tai itsestään, kun oma elämä oli ajautunut pisteeseen jossa tiettyjen suhteiden ylläpidosta oli tullut mahdotonta. Esimerkkinä tällaisesta mainittiin välit entiseen kumppaniin tai lapsiin, joiden näkeminen aiheutti häpeän tunteuksia ja tuskaista oloa. Kanssakäymistä tällaisten ihmisten kanssa välteltiin tai niistä luovuttiin kokonaan. Luopuminen lapsista eron tai huostaanoton yhteydessä näytti olevan erittäin vaikeaa, ja eron hetkellä itselle jopa anteeksiantamatonta. Kaksi haastateltavaa näki kuitenkin asian jälkeinpäin ajateltuna välttämättömänä oman selviytymisensä kannalta. Tätä kuvaa hyvin seuraava haastattelussa esiintynyt kommentti. ”Et täs niinku omast hengestä

kysymys eikä kenenkään naisystävien tai omien lasten tai kenenkään muidenkaan asioista.” (H1)

Kaikissa haastatteluissa esiintyi viitteitä itsekkyydestä osana selviytymisprosessia. Nimitämme tätä itsekkyyden muotoa positiiviseksi itsekkyydeksi siitä syystä, että sillä oli suotuisia vaikutuksia oman aktiivisuuden kanavoinnissa. Toisin sanoen, kun suhteet tiettyihin ihmisiin tai asioihin eivät olleet jarruttamassa tai haittaamassa keskittymistä omaan itseän, oli oman aktiivisuuden suuntaaminen ja kohdentaminen helpompaa. Erityisesti kumppaneihin tai parisuhteisiin liittyneistä rakkaussuhteista oli luovuttava.

Me tullaan paljon paremmin toimeen nyt ku me ollaan erottu. (H2)

Vanhemmilla ja viisaammilla miehillä on semmonen sanonta että rukoile ja runkkaa ensimmäinen vuosi. (H1)

Ei kannata hirveesti ruveta niillä tunne-elämän jutuilla leikkiin siinä vaiheessa. (H1)

Nyt me voidaan puhuu sillee ettei tartte heti kutsuu virkavaltaa paikalle, et täs vaihees tulee niinku järki ennen niitä tunteita. (H5)

Rakkaussuhteet voivat toimia joko resurssina tai uhkana selviytymisen prosessien kannalta. Rakkaussuhteiden sosiaalinen ulottuvuus voidaan nähdä turvallisuuden tunteen etsimisenä, sekä suojana ympäröivän maailman piittaamattomuutta ja vihamielisyyttä vastaan. Personin mukaan tämä on kuitenkin kaksiteräinen miekka, sillä rakkaus ei hänen mukaansa ole turvallinen tila, vaan äärettömän epävakaa olemisen muoto. Toiseksi vaarana on, että ihminen tyytyy turvallisuuden illuusion, joka estää sosiaalisiiin prosesseihin liittyvän muutoksen. Tämä tarkoittaa tietoista riskien välttämistä ja itsetutkiskelun kieltämistä, joka on edellytys muutosprosessien alkamiselle. Näiden prosessien avulla ihminen voi löytää sisältään uudenlaisen minän. Rakkaus voidaankin nähdä matkana tuntemattomaan, ja se tarkoittaa suuren riskin ottamista. (Thorsell 2002, 131–132.) Tällaisen riskin ottaminen saattaa vaarantaa ihmisen selviytymisen jatkumisen, prosessin ollessa vasta alkuvaiheessa.

Tulkitsimme kaikkien haastatteluihin osallistuneiden korostavan aktiivisuuden merkitystä tämänhetkisen elämäntilanteensa kannalta, yhtäläillä kuin jatkoa ajattellenkin. He eivät pitäneen selviytymistään pysyvänä saavutettuna tilana vaan tähdensivät, että koko ajan oli pysyttävä liikkeessä, arvioitava tilannettaan sekä tehtävä työtä oman hyvinvointinsa eteen. Eräs haastateltava antoi tästä selkeän esimerkin toteamalla ”Ei saa vaan jäädä himaan.” (H2) Yhtäläillä kolmessa eri haastattelussa tuli ilmi omaehtoiset valinnat pidättäytyä parisuhteista niin kauan kuin ihmisellä oli tunne, että omien selviytymisen kannalta oleellisten prosessien läpikäyminen oli kesken. Tulkintaa vahvistaa myös haastatteluissa esiintynyt näkemys siitä, että aktiivisesti välttämällä aikaisemmin selviytymistä haittaavia tekijöitä oli mahdollista lisätä tunnetta oman elämänsä hallinnasta. Tämänhetkisen tilanteen sekä tulevaisuuden kannalta nähtiin tärkeänä, että suhteet etenkin lapsiin, mutta myös muihin tärkeiksi koettuihin lähimmäisiin olivat kunnossa.

Aktiivisuutena voi nähdä sen, että yksilö ei ole passiivinen, vaan on itse oman elämänsä ohjailija. Toisin sanoen aktiivisuudella voidaan tarkoittaa myös pieniä asioita, tai jopa tekemättä jättämisiä, jotka ohjaavat ihmistä kohti selviytymistä tai mahdollistavat selviytymisen jatkumisen. Puheessaan omaa aktiivisuuttaan kuvaa myös eräs haastatteluun osallistunut toteamalla: ”Miten se ny niinku meni et vaan kuolleet fisut ui myötävirtaa. (H5)

Yleisesti ottaen omaa roolia aktiivisena toimijana ei korostettu, vaan sitä jopa vähäteltiin. Omista saavutuksista puhuttiin varovaisesti ja suhtautuminen niihin oli hyvin vaatimatonta. Eskelinen (2009, 56) viittaa samankaltaisiin havaintoihin haastateltuaan asunnottomuudesta selviytyneitä naisia. Hän lisää, ettei mikään palvelu tai tukimuoto voi johtaa samaan lopputulokseen kuin ihmisen oma motivaatio.

7.2 Sosiaalinen tuki

Jokaisessa haastattelussa tuli esiin, että omat selviytymisen kannalta keskeiset prosessit oli käytävä läpi, mutta jokainen ilmaisi myös hakeneensa sekä saa-

neensa sosiaalista tukea. Sosiaalisen tuen merkitys oli keskeinen prosessien loppuun saattamisen kannalta. Folkmanin ym. (1986) mukaan sosiaalisen tuen etsintä on yksi ihmisen selviytymiskeinoista. Sosiaalisella tuella voidaan tarkoitaa niin emotionaalisen, materiaalisen kuin informatiivisen tuen hakemista. Nähdäksemme tässä ihminen on aktiivinen osapuoli tuen etsijänä sekä sen vastaanottajana.

Sosiaalisen tuen antajat voidaan jakaa neljään ryhmään. Nämä ovat lähituki, jota saadaan kumppanilta sekä perheeltä, ammatillinen tuki sekä valinnaistuki, joka käsittää ystäviltä, tuttavilta tai sukulaisilta saadun tuen. Näiden lisäksi lähituen ja ammatillisen tuen välissä voidaan nähdä vertaisryhmien tarjoama tuki, jolta usein yhdessä lähituen kanssa saadaan tukea ammatillisen tuen päätyttyä. (Knuuti 2007, 116.)

7.2.1 Lapset ja perhe

Haastatteluihin osallistuneista neljällä oli lapsia. Näistä jokaisen kohdalla lapset näyttäytyivät suuressa roolissa selviytymisen kannalta. Lapset olivat olleet merkittäviä voimavaroja ja tukipilareita siinäkin vaiheessa, kun yhteydenpito heihin ei ollut aktiivista. Suhteiden elvyttäminen ja hyvien välien säilyttäminen tuntui olevan eteenpäin ajava voima niin selviytymisen prosesseissa kuin sen jatkumista ajatellenkin.

Eräs haastatteluun osallistunut jopa kertoi selviytyneensä asunnottomuudestaan lastensa ansiosta. Hänen asuessaan tuetun asumisen yksikössä, lastensuojeluviranomaiset eivät pitäneet tätä sopivana paikkana lasten vierailuja ajatellen. Nainen koki, että hänen asunnon saantiinsa oli ratkaisevasti vaikuttanut hänen lastensa vierailujen mahdollistaminen. Lasten merkitys positiivisena voimavarana korostui erityisesti hänen elämässään.

Rakkaussuhteet lapsiin tai perheenjäseniin ovat usein yhteydessä sosiaalisiin prosesseihin. Rakkaudella on myös voimakas yhteys minän, eli itsen muuttumi-

seen ja se voi toimia muutoksen liikkeelle panevana voimana sekä lähteenä. Tällaiset rakkaussuhteet ovat usein niin voimakkaita, että ne saattavat laukaista negatiivisia suhteita ja tilanteita toimivimmiksi, mutta yhtälailla niistä voi tulla häiriintyneitä. (Thorsell 2002, 131–132.) Tästä on nähtävissä esimerkkejä myös kappaleessa, jossa on kuvattu luopumista osana henkilökohtaisia selviytymisen prosesseja. Tässä keskitymme kuitenkin rakkaussuhteiden positiiviseen voimaan.

Eskelinen (2009, 59) on saanut samanlaisia tuloksia naisia koskevassa tutkimuksessaan. Hänen tekemiensä haastattelujen perusteella lapsilla on ollut suuri osa naisten selviytymisessä. Samoin kuin omassa tutkimuksessamme, myös Eskelisen tutkimukseen osallistuneilla naisilla suhteen uudelleen rakentaminen toimi motivaation lähteenä selviytymisessä. Omassa tutkimuksessamme tosin häpeän tuntemukset eivät korostuneet yhtä paljon, vaikka aihetta sivuttiinkin keskusteluissa. Eräs haastatteluun osallistunut kertoo, että on aiheuttanut läheisilleen pettymyksiä mutta ei kuitenkaan ajattele olevansa niistä korvausvelvollinen. Hän jatkaa kertomalla, että se, mitä hän on tänään riittävä, eikä hän tunne syyllisyyttä kuin ehkä himpun verran.

Suhde lapsiin on ainutlaatuinen, eikä välttämättä verrattavissa muihin läheissuhteisiin. Omista haastatteluistamme korostui se, kuinka lasten avulla omaa tilannetta oli helpompi arvioida realistisesti. Esimerkiksi kun lapsi palautti maanpinnalle sanomalla, ettei kannattaisi liikoja ”leijua” ja lupailta, etteivät läheiset joutuisi jälleen pettymään. Ainutlaatuisesta suhteesta johtuen lasten sanomiset koettiin oikeutettuina, ja heidän viestinsä otettiin vastaan avoimen vakavasti. Mikäli samankaltaista palautetta olisi tullut kumppanilta, se olisi luultavasti otettu loukkauksena. Lapsilta saatu vastakaiku koettiin palkitsevana sekä oleellisena voimavarana.

Toisin kuin omille lapsille, muille perheenjäsenille tai sukulaisille ei annettu yhtä suurta merkitystä selviytymisen tukijoina. Kahdessa haastattelussa kuitenkin mainittiin perheenjäsenistä sisarus ja äiti, jotka olivat pysyneet heidän elämässään myös asunnottomuusaikana. Heidän tukensa koettiin merkityksellisenä

ensinäkin siksi, etteivät he olleet hylänneet vaikeasta elämäntilanteesta sekä vähäisestä yhteydenpidosta huolimatta. Lisäksi he olivat myös auttaneet herätteleämään tunteita tilanteen hahmottamiseksi ja pysyneet rinnalla tähän päivään saakka.

7.2.2 Ystävät ja vertaiset

Kuten jo aikaisemmin olemme todenneet, luopuminen selviytymistä haittaavista tekijöistä on ollut merkittävässä roolissa asunnottomuudesta selviytymisessä. Kolmen kohdalla päihteiden käyttö oli muodostunut suurimmaksi esteeksi asunnon saannille tai sen pitämiselle. Samojen henkilöiden kohdalla päihteiden käytön lopettamisen myötä korostui myös tarve katkaista suhteet ystäviin, jotka liittyivät silloiseen elämäntilanteeseen. Heidän oli korvattava vanhat ihmissuhteensa uusilla päihteetöntä elämää tukevilla ystävyys- ja vertaissuhteilla.

Näytti kuitenkin siltä, että kahden henkilön kohdalla ihmissuhteista luopuminen ei ollut merkittävässä roolissa selviytymisen kannalta. He eivät myöskään kokee, että heidän olisi kokonaan luovuttava päihteiden käytöstä säilyttääkseen asuntonsa. Nämä haastatteluun osallistuneet kertoivat solmineensa myös uusia ystävyys- ja vertaissuhteita olemassa olevien suhteiden rinnalle, jotka tukivat selviytymistä.

Kaikkien tutkimukseen osallistuneiden kohdalla vertaistuki näyttäytyi merkittävänä tukipilarina. Vertaistukea haettiin ystäviltä, jotka jakoivat samankaltaisen tilanteen tai sitä voitiin hakea vertaistukiryhmistä, kuten AA:sta (Alcoholics Anonymous) tai NA (Narcotics Anonymous) ryhmistä. Vertaisilta koettiin saatavan pääasiassa emotionaalista sekä informatiivista tukea. Kahdessa haastattelussa korostui yhdessä tekemisen merkitys selviytymisen tukena. Yhdessä tekemisellä viitattiin esimerkiksi ruoan laittamiseen, käsitöiden tekemiseen tai ulkoiluun. Haastatteluissa vertaistukea kuvattiin myös tilanteina, joissa haastatteluun osallistunut sai ohjausta viisaammaksi kokemaltaan henkilöltä. Mielsimme tällaisen tuen saamisen muodon mentoroinniksi.

Tämmösen tapaaminen on ollut yksi semmonen niinku suuri kohokohta et tota ni. mä oon monta vuotta sitä miettinyki et miks mä en niinku tapaa semmosia ihmisiä jotka sais puhuttu mulle itte järkeä mutta en mä oo ees välttämättä ollut vastaanottavainen kuuntelemaan ketään muita ihmisiä. Mä oon vaan vertaillu niitä tai ihmetelly mut tän kohdalla mä oon joutunu myöntään heti ensi näkemältä et nyt olen tavannut itseäni viisaamman miehen ja se on ollut hieno asia. (H1)

Heikkinen & Huttunen (2008, 203–205) määrittelevät mentoroinnin kokeneemman konkarin, mentorin, ja nuoremman kokemattomamman, mentoroitavan, väliseksi suhteeksi. Mentoroinnin tarkoituksena on antaa tietoja, tukea sekä verkostoja kokemattomamman käyttöön. Mentorointi rakentuu vuorovaikutuksessa, jossa molemmat osapuolet vaihtavat ajatuksiaan ja laajentavat yhdessä tietämystään.

Vertaissuhteet koettiin tärkeiksi, mutta niiden ei nähty korvaavan ennen asunnottomuusaikaa solmittuja ystävyyssuhteita. Kolmesta haastattelusta ilmeni, että tauolla olleita ystävyyssuhteita oli elvytetty selviytymisprosessin aikana. Niille annettiin huomattavaa painoarvoa ja niiden koettiin lisäävän motivaatiota sekä tunnetta omasta selviytymisestä. Ystävilta saatu tuki oli pääasiassa emotionaalista, mutta myös käytännön materiaalista apua kuten pieniä korjaustöitä asunnossa.

7.2.3 Yhteiskunta yksilön tukena

Yhteiskunnan tarjoamat palvelut oli nähtävissä välttämättöminä yksilön selviytymisen kannalta. Vaikka tässä painoarvo onkin yksilön omien resurssien ja motivaation merkittävydessä, on yhteiskunnan rooli asunnottomuustilan poistumisessa ollut tärkeä. Yhteiskunnan tarjoamat palvelut kuitenkin osoittautuivat merkitykseltään vähempiarvoisiksi, mikäli ihminen ei ollut valmis vastaanottamaan tarjolla olevia vaihtoehtoja.

Tuen oikeanlaisella ajoituksella voitiin katsoa olevan oma roolinsa. Tilanteissa joissa henkilöt kokivat tarvitsevansa ulkopuolista tukea, oli heidän tärkeä tuntee saaneensa sitä. Myös Knuutin (2007, 76–77) tutkimus osoittaa, että yksittäisillä tapahtumilla tai hyvin ajoitetulla keskustelulla oikean ihmisen kanssa voi olla käänteentekevä vaikutus ihmisen selviytymisenpolulla. Hän valottaa, että vaikka ihminen kohtaa päivittäin tapahtumia joiden kanssa on vuorovaikutuksessa, ei näillä tapahtumilla välttämättä ole suurta merkitystä ihmisen elämään. Toisaalta kuitenkin jokin yksittäinen arkipäiväiseltäkin vaikuttava tapahtuma voi olla käänteentekevä.

Omassa tutkimuksessamme asian yhteydessä kävi ilmi, että tukea osoitettaessa valinnan mahdollisuuksia ei aina ollut tarjolla, vaan ulkopuolelta määrättiin reitti, jota henkilön oli kuljettava. Tätä valottaa erään haastatteluun osallistuneen toteamus aiheesta ”Asso tarjos että ensin asuntola ja sitte johonki soluasuntoon tai tuettuun asumiseen, et se on heidän järjestys.” (H1) Myös Forsmanin (2007, 69) artikkelissa eräs kokemusasiantuntija pohtii, että jaetuissa asumismuodoissa ja vertaistukeen sekä yhteisöllisyyteen perustuvissa yksiköissä on omat haasteensa. Tällaisissa paikoissa erilaiset elämäntilanteet ja usein hyvin moniperusteiset ongelmat saatetaan yhteen, jolloin ainoa henkilöitä yhdistävä tekijä on asunnottomuus. Nähdäksemme tästä johtuen yksilön kannalta voi olla hyvin vaikea nähdä selviytymistään olosuhteissa, joissa hän ei usko kykenevänsä asiaansa prosessoimaan. Uskommekin, että tällainen saattaa ratkaisevasti vähentää henkilön itsemääräämisoikeutta tai hallinnan tunnetta omasta elämästään, jolla puolestaan on selvä yhteys motivaatioon.

Näytti siltä, että jokainen annettu mahdollisuus oli ollut merkityksellinen yksilön selviytymisen kannalta, eikä mahdollisuuksia voinut olla tarjolla liikaa eikä liian usein. Haastatteluihin osallistuneiden kertomuksista ilmeni, että jälkikäteen näitä tilaisuuksia osattiin arvostaa ja ne nähtiin vahvasti osallisina nykytilanteeseen. Tästä syystä kiinnittäisimmekin huomion asenteisiin, jotka vähättelevät erilaisten interventiomuotojen olemassaolon tarpeellisuutta tai asiakkaan mahdollisuutta päästä kerta toisensa jälkeen niistä osallisiksi. Mahdollisuuksien antamisella on myös yhteys motivaation ylläpitämiseen, sillä näin ihmiselle viesti-

tetään tunnetta että hänestä ja hänen tilanteestaan välitetään. Knuuti (2007, 183) on saanut samankaltaisia tuloksia tutkiessaan huumeidenkäytön lopettaneita ja heidän toipumistaan. Hän painottaakin, että harva onnistuu lopettamaan päihteidenkäytön ensimmäisellä yrityskerralla, mutta aikaisemmat päihteettömät ajanjaksot antoivat uskoa ja kannustivat yrittämään uudelleen.

Kaikkien haastattelujen kohdalla esiintyi viitteitä ammattihenkilökunnan roolista selviytymisprosessin aikana. Yksittäisten työntekijöiden kohtaamista ja heidän kanssaan syntyneitä vuorovaikutusta tähdennettiin useaan otteeseen. Henkilökemiat ja luottamussuhde tuntuivat nousevan selviytymisen kannalta tärkeämpään rooliin kuin esimerkiksi käytetty palvelumuoto. Tärkeitä työntekijäsuhteita ei kuitenkaan syntynyt jokaisessa palvelukontaktissa, jolloin kontaktit lopuivat suhteellisen lyhyeen. ”Kyl siitä henkilökunnasta oli paljo apua, varsinki yhestä mut sit ku se lähti pois eikä sanonu mitään ni mua ois huvittanu vetää sitä turpaan ku me nähtiin siellä tapahtumassa.” (H2) Näin eräs haastatteluun osallistunut kuvaa suhdettaan tärkeäksi kokemaansa työntekijään.

Kaksi ensimmäiseksi haastatteluun osallistunutta ihmistä olivat ennen asuneet erilaisissa asumisyksiköissä, mutta ottaneet askeleen kohti itsenäistä asumista, jossa ammattihenkilöstö ei ollut läsnä. Heidän kertomuksistaan kävi vahvasti ilmi, kuinka erityinen positiivinen tunnelataus liittyi nykyiseen asumismuotoon entiseen verrattuna. Toinen heistä kuvasi tätä positiivista tunnettaan kertomalla ”Nyt mä voin sinnekin sanoo et mis mä asun.” (H2) viitatessaan työpaikkaansa. Myös Eskelinen (2009, 54) on saanut samankaltaisia tuloksia tutkimuksessaan. Hän toteaa, että jos henkilön katuosoite viittaa epätyypilliseen asumismuotoon, voi siitä muodostua este työnsaannille.

Haastatteluihin osallistuneiden puheista johtuen, aloimme itse pohtia kysymystä siitä, onko asumisyksiköissä asuminen yhteiskunnallisesti ei hyväksyttyä. Jos työnsaannin mahdollisuudet ratkaisevasti kaventuvat osoitteesta johtuen voidaan tulkita, että yhteiskunta estää yksilön sosiaalisia siirtymiä. Samalla yksilön selviytyminen hidastuu ja täysivaltainen osallisuus yhteiskuntaan on estynyt. Raunio (2006, 46) vahvistaa tulkintaamme, sillä hänen mukaansa sosiaalisten

oikeuksien vähäisyys, joihin myös työ kuuluu, passivoi ihmistä ja vahvistaa tämän riippuvuussuhdetta yhteiskunnan tarjoamaan vähimmäisturvaan. Tällöin ihmisen omaehtoiseen selviytymiseen vaadittavat vaihtoehdot ovat yhteiskunnan rakenteiden johdosta kaventuneet. Myös Lindqvist (2000, 160) toteaa, että ihmisellä on vaara jäädä ympäristönsä rakenteiden vangiksi, mikäli hänelle ei anneta mahdollisuutta kehittää itseään.

7.3 Olihan tää lottovoitto – Onnenkantamat

Jokainen haastatteluun osallistunut mainitsi selviytymistä edistäväksi tekijäksi erilaiset sattumat ja onnenkaupat. Näitä tapahtumia ei pystytty tai osattu ilmaista muuten kuin kuvaamalla, että niin vain oli syystä tai toisesta käynyt. Näihin tilanteisiin ei oman kokemuksen mukaan oltu itse vaikutettu, eikä ulkopuolinen tukikaan niihin ollut ylettänyt. Onnea tai tuuria haastatteluissa kuvattiin muun muassa seuraavin tavoin:

Mä oon just kaikille aina sanonuki et olihan tää niinku lottovoitto. (H2)

Aattelen aina et jotain onnenkauppaaki pitää käydä sillälaililla tai sillain et hyvät pelurit sanoo aina et hyvä tuuri käy hyvillä pelureilla. (H1)

Sit vaan kävi niin en kyl tiedä miks mut se soitti ja ilmotti et se on mun se kämppä. Kyl siin oli hetken silleen et huhhu. (H4)

Onnea ja onnellisuutta on tutkittu jo pitkään historiassa. Esimerkiksi antiikin Kreikassa Platon ja Aristoteles ovat tarkastelleet hyveellistä elämää ja sen yhteyttä onneen ja onnellisuuteen. Schmidin (2009, 8–13) mukaan onnen voidaan nähdä olevan sidoksissa kulttuuriin ja aikaan, jossa ihminen elää. Yleispätevää määrittelyä sille ei voida kuitenkaan tehdä, sillä onni määräytyy sen mukaan, kuinka ihminen itse sen kokee. Onneen sisältyy erityyppisiä muotoja, joista yksi on onnekkuus eli tuuri. Tuurilla tarkoitetaan odottamattomia tapahtumia, joita ihminen toivoo osuvan omalle kohdalleen. Hyvistä sattumista voidaan myös puhua silloin, kun jokin asia, jolla olisi huonoja seurauksia, jää tapahtumatta.

Arvoitukseksi kuitenkin jää kuka ohjaa onnekkuutta, ihminen itse vai jokin ulkopuolinen taho.

On sanottu, että elämä on sattumien summa ja sattumat voivat olla niin hyviä kuin huonojakin. Tutkimuksessa mukana olleiden ihmisten kohdalla suotuisia asioita alkoi tapahtua aiempaa enemmän siinä vaiheessa kun he alkoivat itse ottaa vastuuta omasta elämästään. Näytti siltä, että kun henkilö teki hyviä asioita itselleen, niin siitä seurasi odottamattomia hyviä sattumia. Yhtäläillä elämässä voi joutua kohtamaan ennakoimattomia ikäviä asioita, jolloin ihminen on kasvotusten elämän varjopuolen kanssa. Ei voida siis pitää itsestään selvänä, että olisiko ihmisten selviytyminen, ollut täysin mahdollista tai ainakaan näin pitkälle edennyttä, ilman näitä onnekkaita tapahtumia. Tässä yhteydessä voidaan myös miettiä, mikä olisi henkilöiden tämän hetkinen tilanne jos he olisivat joutuneet kohtamaan hyvien sattumien sijaan vain huonoja.

8 JOHTOPÄÄTÖKSET JA POHDINTA

Haastatteluun osallistuneiden asunnottomuusaika sekä asunnottomuuden muodot vaihtelivat suhteellisen paljon. Aika vaihteli toistuvista lyhyehköistä ajanjaksoista jopa lähes kymmenen vuotta kestäneeseen yhtämittaiseen asunnottomuuteen. Tutkimuksen alkumetreillä tavoitteenamme oli saada haastatteluihin mukaan vain kokemusasiantuntijoita, jotka olivat selviytyneet pitkäaikaisasunnottomuudesta. Henkilöt, joiden asunnottomuusaika koostui ajallisesti suhteellisen lyhyistä jaksoista, korostivat kuitenkin asunnottomuuden herättämiä voimakkaita tunnetiloja. Tästä syystä emme katsoneet tarpeelliseksi rajata heitä tutkimuksemme ulkopuolelle. Toisaalta pitkäaikaisasunnottomaksi voidaan määritellä myös henkilö, jonka asunnottomuus uhkaa kroonistua esimerkiksi hallitsemattoman päihteiden käytön vuoksi.

Yhtälailta olimme tutkimusprosessimme alussa kiinnostuneita siitä ensimmäisestä isosta askeleesta, jonka ihminen ottaa selviytyessään pois kadulta asuntoon. Prosessin edetessä ja ensimmäiset haastattelut tehtyämme rajasimme tutkimuksen koskemaan vain henkilöitä, jotka olivat ennen asuneet erilaisissa tuetun asumisen yksiköissä, mutta asuivat haastattelua tehtäessä itsenäisesti. Rajaus tapahtui siitä syystä, että haastatteluista ilmeni yhteiskunnan, sekä yleisten asenteiden hankaloittaneen selviytymisen etenemistä. Päästyään asumaan itsenäisesti omaan kotiin, ihmiset kokivat että he pystyivät sanomaan osoitteensa ääneen, joka puolestaan viittasi siihen, että entiseen asumismuotoon liittynyt häpeäntunne oli poistunut. Tässä vaiheessa keskitimme tutkimuksemme koskemaan sellaisia henkilöitä, jotka olivat selviytyneet kadulta asuntoon ja asunnosta edelleen omaan kotiin. Erilaisten tuetun asumisen muotojen osuutta asunnottomuudesta selviytymisessä ei kuitenkaan voida vähätellä, sillä niiden rooli on ollut merkittävä jokaisen tutkimukseen osallistuneen selviytymisen polulla. Haluammekin tähdentää, että yhtälailta asumisyksikössä oleva asunto voi tuntua kodilta.

Tutkimustuloksemme osoittavat, että ihmisten asunnottomuudesta selviytymisen polku on yksilöllinen. Yhteneväisyyksiä kuitenkin löytyy läpikäytyjen selviy-

tymisprosessien ja -keinojen osalta. Nämä prosessit eivät välttämättä tapahdu ihmisillä samassa vaiheessa selviytymisen taivalta. Hetkittäiset havahtumiset, joiden aikana ihminen alkaa nähdä omaa elämäntilannettaan, ovat edellytys omien sisäisten prosessien alkamista ajatellen. Voi olla, että satunnaisista havahtumisista seuraa askelia taaksepäin, mutta ne ovat kuitenkin esiaste pysähtymiselle, tilanteen näkemiselle sekä vastuullisuuden kasvulle. Vastuun myöntämistä omasta elämästä edeltää usein vastuun ulkoistaminen sekä toiveiden elättelemine siitä, että olosuhteet muuttuvat ja vaikeat elämäntilanteet korjautuvat itsestään.

Luopuminen selviytymistä haittaavista tekijöistä ja positiivisen itsekkyyden syntyminen näyttävät olevan tärkeitä osatekijöitä selviytymisen kannalta. Esimerkiksi päihteet, parisuhde tai entiseen elämäntilanteeseen liittyvät tuttavat voivat olla luopumisen kohteita. Niiden kohdalla, joilla päihteidenkäyttö on suurin este asunnon saannin tai sen pitämisen kannalta, selviytyminen on mahdollista vasta kun päihteidenkäyttö pystytään kokonaan lopettamaan. Toisille voi olla riittävää luopua holtittomasta päihteidenkäytöstä, mutta myös heidän on uudelleenarvioitava suhdettaan päihteisiin ja sen yhteyttä omaan elämänhallintaan. Selviytymisen eri vaiheissa korostuu myös oman aktiivisuuden merkitys. Tekemisen kautta ihminen saa tunteen siitä, että hän itse hallitsee ja ohjailee omaa elämäänsä. Aktiivisuuteen liittyy läheisesti vastoin käymisten kohtaaminen ja niiden ylittäminen, millä puolestaan on yhteys tahtotilan lujittumiseen ja motivaation kasvuun. Liikkeessä pysyminen ja mielekkään tekemisen löytäminen on tärkeää selviytymisen jatkumisen kannalta.

Omaa ammatillisuuttamme ajatellen on ollut merkittävää, että haastatteluihin osallistuneet toivat niin vahvasti esiin oman aktiivisuuden merkitystä selviytymisen prosessien kannalta. Tämän tutkimuksen myötä meille vahvistui käsitys siitä, että puolesta tekeminen on usein ihmiselle karhunpalvelus, ja tästä syystä työntekijän tulisikin kaikin tavoin kannustaa yksilöä aktiivisuuteen. Erityisesti ihmisten kohdalla joilla on moniperusteisia ongelmia, on syytä muistaa, että myös heistä sekä heidän elämästään löytyy merkittäviä voimavaroja joita voidaan hyödyntää työskentelyssä. Oman toiminnan kautta saaduilla kokemuksilla

on myös kauaskantoisempia vaikutuksia ja ne voivat olla osa ihmisen voimaantumista. Ammatilaisen olisikin tärkeä muistaa työssään sekä asiakaslähtöinen, että voimavaralähtöinen työote.

Sosiaalisella tuella on tärkeä rooli ihmisten henkilökohtaisilla selviytymisen poluilla. Tukea saadaan omista lähiverkostoista, mutta sitä tarjoaa yhtäläillä myös yhteiskunnan erilaiset asunottomille suunnatut tukitoimet. Lapset ovat usein merkittävä motivaation kasvattaja selviytymisen kannalta. Etenkin siinä vaiheessa kun selviytyminen on käynnistänyt ja suhteet omiin lapsiin kunnossa, ovat he tärkeä voimavara ja yksi merkittävimmistä tukipilareista. Ystävien sekä vertaisten asema selviytymisen tukijoina on tärkeä. Onkin syytä muistaa, että mikäli ihmisellä on omia verkostoja, joita olisi mahdollista hyödyntää selviytymisprosessissa, tulisi niitä myös käyttää.

Tutkimukseemme pohjaten väitämme, että yhteiskunnan tarjoama tuki asunottomuudesta selviytymisessä on välttämätöntä. Tuen muodon sopivuus ihmisten välillä vaihtelee, eivätkä kaikki kykene sitoutumaan esimerkiksi yhteisöllisiin periaattein toimiviin tukimuotoihin. Tutkimustuloksiimme pohjaten voidaankin sanoa, että yksilöllisten ja joustavien palveluiden kehittämiseen tulisi kiinnittää erityistä huomiota. Myös se, että ihminen saa useita mahdollisuuksia on erittäin tärkeää, sillä harvoin ensimmäiseen tarjottuun palvelumuotoon pystytään kiinnittymään.

Tutkimuksestamme esiin nousseet tulokset viittaavat siihen, että käytännön työn kannalta tulisi huomioida ammatilaisen rooli ja valtasuhde asiakkaaseen nähden. Pienellä työryhmällä tai jopa yksittäisellä työntekijällä voi olla valtuuksia päättää antaako ihmiselle mahdollisuuden päästä tietyn palvelun piiriin. Mikäli työntekijällä on kokemuksia esimerkiksi epäonnistuneista hoitosuhteista, jotka hän on aikaisemmin asiakkaalleen mahdollistanut, voi hän jatkossa suhtautua kielteisesti henkilön pyrkiessä näihin. Tuloksemme kuitenkin osoittavat, että jokainen annettu mahdollisuus oli osaltaan vaikuttanut selviytymiseen ja siihen missä elämäntilanteessa henkilö tällä hetkellä oli.

Sosiaalialalla työskenteleviä ammattilaisia ajatellen tähdentäisimme, että persoonalla on suuri merkitys asiakassuhteen rakentumisessa. Työntekijöiden sanomisia muistettiin vielä vuosien jälkeen ja tulokset paljastavat, että palveluun kiinnittyminen saattaa tapahtua ammattilaisen ja asiakkaan välisen yksittäisen kohtaamisen ansiosta. Tässä yhteydessä tulisikin muistaa, että ammattilaisen rooli ja merkitys asiakkaalle on usein suurempi kuin miltä ulospäin saattaa näyttää tai mitä työntekijä itse voi ymmärtää. Etenkin tapauksissa joissa asiakassuhde päättyy, tulisi yhteinen työskentely saattaa tietoisesti päätökseen. Tällä voidaan vaikuttaa asiakkaan luottamukseen ammattihenkilöstöä kohtaan sekä ehkäistä hylätyksi tulemisen tunteita. Oikeanlaisella asiakassuhteen elinkaarella voidaan edesauttaa palveluihin kiinnittymistä sekä selviytymisen jatkumista.

Emme haastattelun yhteydessä kysyneet kuinka kauan ihmiset olivat asuneet nykyisissä kodeissaan. Haastattelutilanteissa kävi kuitenkin ilmi, että erään kohdalla muutto omaan kotiin oli varsin tuore tapahtuma, kun taas erään toisen kohdalla itsenäinen asuminen oli kestänyt jo vuosia. Käsitystemme mukaan erityisesti entisten pitkäaikaisasunnottomien ihmisten voi olla vaikea säilyttää asuntoaan, sillä asunnon saaminen saattaa vaatia niin suurta elämänmuutosta, ettei siihen pystytä sopeutumaan. Tästä syystä olisikin mielenkiintoista tehdä jatkotutkimusta siitä, minkälaiset asiat vaikuttavat selviytymisen jatkumiseen sekä tunteeseen kodista, johon ihminen pystyy kiinnittymään.

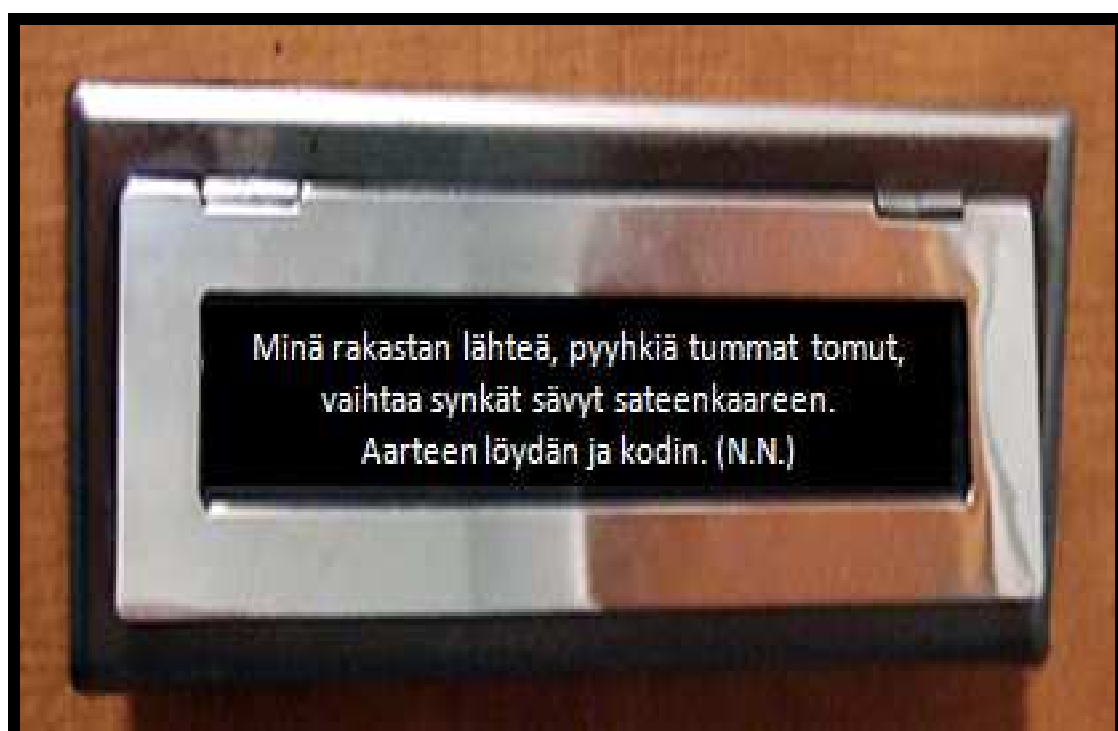
Näkökulma on huomionarvoinen myös pitkäaikaisasunnottomuuden poistamisohjelman kannalta. Jos ohjelman tavoitteet toteutuvat, ei pitkäaikaisasunnottomuutta esiinny enää vuonna 2015. Näin ollen voidaan olettaa, että asumisyksikköjen sekä niissä asuvien ihmisten määrä on kasvanut huimasti. Se, että pitkäaikaisasunnottomuus poistuisi tietyssä aikana, ei tarkoita sitä, että sen syntyminen olisi samoilla toimenpiteillä estetty. Uusia tulijoita, eli asutettavia pitkäaikaisasunnottomia on oletettavasti tulossa lisää. Tästä johtuen onkin tärkeää tutkia syitä, jotka mahdollistavat asunnottomuudesta selviytymisen jatkumisen, eli sen, että ihminen pystyy ottamaan askeleen kohti itsenäisempää asumista ja täysivaltaisempaa osallisuutta yhteiskunnassa.

Tutkimuksen aiheenvalinta tapahtui opiskelutaipaleemme alussa, jolloin tietämyksemme aihepiiristä oli vielä suppeaa. Meitä yhdisti kuitenkin kiinnostus asunnottomuustyötä kohtaan. Lisäksi aiheen tutkiminen selviytymisen näkökulmasta tuntui uudelta ja mielekkäältä tavalta lähestyä ilmiötä. Varsinainen tutkimusprosessimme siis käynnistyi jo tuolloin, mutta työmme kohtasi välillä suvantovaiheita. Kiinnostuksemme tätä tutkimusta kohtaan kasvoi työssäoppimisjaksojen myötä Helsingin Diakonissalaitoksen ylläpitämässä päiväkeskus Stoorissa sekä Kansalaistoiminta-areenalla, jolloin saimme mahdollisuuden toimia läheisesti kyseisen ilmiön parissa. Työssäoppimisjaksot tarjosivat mahdollisuuden tehdä kesä- ja keikkatyötä näissä yksiköissä, sekä Naisten asumisyksikössä ja Asunnottomien naisten tukipisteessä. Näistä ympäristöistä saadut kokemukset syvensivät edelleen tietämystämme, ymmärrystämme sekä kiinnostustamme valitsemaamme aihetta kohtaan.

Motivaatiomme kasvoi uudelle tasolle opinnäytetyön ohjausryhmän vaihdoksen myötä. Uudesta ryhmästämmme, sekä yksilöohjauksesta saamamme palaute oli erittäin motivoivaa ja rakentavaa. Motivaation välillä laskiessa oli myös inspiroivaa puhua henkilöiden kanssa, jotka työskentelevät asunnottomien ihmisten parissa. He antoivat meille monet kerrat uskoa aiheemme tärkeydestä. Tiesimme toki itsekkin aiheen merkittävyyden, mutta välillä tutkimuksen eteenpäin vieminen jäi taka-alalle, kun huolehdittavana oli niin muut opinnot kuin omat yksityiselämämme.

Tutkimuksen tekeminen parityönä osoittautui kummallekin hyväksi vaihtoehdoksi. Molempien tehdessä ensimmäistä tutkimustaan, oli yhdessä helppo purkaa omia ihmetyksen ja epävarmuuden tunteitaan. Kahdestaan tuntui olevan helpompaa etsiä ratkaisuja erinäisiin prosessin aikana ilmenneisiin ongelmiin, sillä tosiasiahan on, että neljä silmää näkee enemmän kuin kaksi. Haastattelutilanteissa koimme todella hyväksi, että emme olleet niissä yksin, sillä valitsemamme menetelmä oli haastava. Sen myötä opimme molemmat lisää hiljaa olemissen sekä aktiivisen kuuntelemisen haasteellisuudesta, mutta myös näiden taitojen tärkeydestä. Pohdimme myös tuottiko kahden ihmisen läsnäolo haastateluun osallistuneelle lisää jännittyneisyyttä. Toisaalta tilanteen aiheuttamista tun-

teista pyrittiin puhumaan avoimesti, jotta epämiellyttäviltä tuntemuksilta olisi vältytty. Viimeisen puolen vuoden aikana olemme työskennelleet tutkimuksemme parissa hyvin intensiivisesti, ja uskomme tämän aikana kehittäneemme myös yhteistyötaitojamme.

LÄHTEET

- Aaltonen, Annina 2009. ”Me ollaan kaikki Sankareita, Limperin Hilmoja, Selviytyjiä”. Laadullinen tapaustutkimus Voimapiiri-tekstiviestipalvelun vertaistukiryhmien vuorovaikutuksesta ja sosiaalisesta tuesta sekä selviytymiskeinoista ja -resursseista. Helsinki: Helsingin yliopisto. Pro gradu-tutkielma.
- Asumisen rahoittamis- ja kehittämiskeskus 2009a. Asunnottomat 2008. Selviytyksiä 3/2009. Helsinki: ARA .Viitattu 14.9.2009
<http://www.ara.fi/download.asp?contentid=22978&lan=fi>
- Asumisen rahoittamis- ja kehittämiskeskus 2009b. Vähentämishjelma. Helsinki: ARA. Viitattu 14.9.2009
<http://www.ara.fi/default.asp?node=1671&lan=fi>
- Avramov, Dragana 1999. Contributing Organisations. Teoksessa Dragana Avramov (toim.) Coping with Homelessness: Issues to be Tackled and Best Practices in Europe, 558–562.
- Chamberlayne, Prue 2002. Conclusions: social transitions and biographical work. Teoksessa Prue Chamberlayne, Michael Rustin & Tom Wengraf (toim.) Biography and social exclusion in Europe. Experiences and lifejourneys. United Kingdom: The Policy Press, 269–288.
- Eskelinen, Kati 2009. Naisten kodittomuus ja siitä selviytymisen polku. Helsinki: Helsingin yliopisto. Pro gradu-tutkielma.
- Eskola, Jari & Suoranta, Juha 1998. Johdatus laadulliseen tutkimukseen. Tampere: Vastapaino.
- Feantsa. European Federation of National Organizations working with the Homeless i.a. ETHOS – European Typology on Homelessness and Housing Exclusion. Viitattu 23.1.2009
<http://www.feantsa.org/code/EN/pg.asp?Page=484>
- Folkman, Susan, Lazarus, Richard S., Dunkel-Schetter, Chris, DeLongis, Anita & Gruen, R. J. 1986. Dynamics of a stressful encounter: Cognitive appraisal, coping and encounter outcomes. Journal of Personality and Social Psychology. Vol. 50 (5), 992–1003. Teoksessa Konflikt-

- teista aiheutuva stressi ja siitä selviytyminen. Matti Haikonen. Helsinki: Helsingin yliopisto. Väitöskirja. Viitattu 15.9.2009
<https://oa.doria.fi/bitstream/handle/10024/3489/konflikt.pdf?sequence=1>
- Forsman Soile 2007. Vertaistuki, yhteisöllisyys ja asukasvastuullisuus asukkaiden tulkitsemana. Teoksessa Sanna Sunikka, Ullamaija Seppälä & Riitta Granfelt (toim.) Asunnottomuuskirja. Näkökulmia asunnottomien palvelujen kehittämiseen. Pääkaupunkiseudun sosiaalialan osaamiskeskus SOCCA : Heikki Waris -instituutti 2007, 67–78.
- Granfelt, Riitta 1998. Kertomuksia naisten kodittomuudesta. Suomalaisen Kirjallisuuden seuran toimituksia 702. Helsinki: Helsingin yliopisto. Väitöskirja.
- Haikonen, Matti 1999. Konflikteista aiheutuva stressi ja siitä selviytyminen. Helsinki: Helsingin yliopisto. Väitöskirja. Viitattu 15.9.2009
<https://oa.doria.fi/bitstream/handle/10024/3489/konflikt.pdf?sequence=1>
- Heikkinen, Hannu L.T & Huttunen, Rauno 2008. Hiljainen tieto, mentorointi ja vertaistuki. Teoksessa Auli Toom, Jussi Onnismaa & Anneli Kajanto (toim.) Hiljainen tieto. Tietämistä, toimimista ja taitavuutta. Helsinki: Kansanvalistusseura, 203-220.
- Helne, Tuula 2002. Sisällä, reunalla, ulkona? Kohti relationaalista syrjäytymisen tarkastelua. Teoksessa Kirsi Juhila, Hannele Forsberg & Irene Roinainen (toim.) Marginaalit ja sosiaalityö. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto, 20–43.
- Helsingin Diakonissalaitos. Viitattu 30.9.2009 <http://www.hdl.fi/fi/asumispalvelut>
- Helsingin kaupungin tietokeskus 2006. Asuminen Helsingissä 1950–2004. Helsinki: Helsingin kaupungin tietokeskus.
- Helsingin kaupunki 2008. Asumispalvelujärjestelmän nyky rakenne. Viitattu 14.9.2009
http://www.hel.fi/wps/portal/Sosiaalivirasto/Artikkeli?WCM_GLOBAL_CONTEXT=/Sosv/fi/Aikuisten+palvelut/Asunnottomien+palvelut/Asunnottomien+sosiaalipalvelut/asunnottomien_sosiaalipalvelut_5

- Henderson, Paul & Salmon, Harry 2001. *Social Exclusion and Community Development*. London: Community Development Foundation.
- Henkilötietolaki 1999/523, 22.4.1999.
- Hietsilta, Jari-Pekka 2007. "Joi mies vettä tai viinaa koti pitää olla" - Kertomuksia katuasunnottomuudesta 2000-luvun Helsingissä. Diakonia-ammattikorkeakoulu. Diak Etelä, Helsinki. AMK-opinnäytetyö.
- Hirsjärvi, Sirkka & Hurme, Helena 2000. *Tutkimushaastattelu. Teemahaastattelun teoria ja käytäntö*. Helsinki: Helsingin yliopisto.
- Hirvonen, Ari 2006. Eettisesti hyvä tutkimus. Teoksessa Jaana Hallamaa, Veikko Launis, Salla Lötjönen & Irma Sorvali (toim.) *Etiikkaa ihmistieteille*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, 31–49.
- Hyvärinen, Matti & Löyttyniemi, Varpu 2005. *Kerronnallinen haastattelu*. Teoksessa Johanna Ruusuvuori & Liisa Tiittula (toim.) *Haastattelu. Tutkimus, tilanteet ja vuorovaikutus*. Tampere: Vastapaino, 189–222.
- Ikonen, Tuula Hannele 2000. *Tuhkasta uusi elämä. Selviytymisen teoreettiset ja käytännölliset lähtökohdat*. Helsinki: Helsingin yliopisto.
- Jokinen, Arja & Juhila, Kirsi 1996. *Merkitykset ja vuorovaikutus: Poimintoja asunnottomuuspuheiden kulttuurisesta virrasta*. Väitöskirja. Tampere : Tampereen yliopisto.
- Knuuti, Ulla 2007. *Matkalla marginaalista valtavirtaan? Huumeiden käytön lopettaneiden elämäntapa ja toipuminen. Yhteiskuntapolitiikan laitoksen tutkimuksia 1/2007*. Helsinki: Helsingin yliopisto.
- Kuula, Arja 2006. *Yksityisyyden suoja tutkimuksessa*. Teoksessa Jaana Hallamaa, Veikko Launis, Salla Lötjönen & Irma Sorvali (toim.) *Etiikkaa ihmistieteille*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, 124–140.
- Kärkkäinen, Sirkka-Liisa 1996. *Homelessness in Finland*. Helsinki : Stakes.
- Kärkkäinen, Sirkka-Liisa 1998. *Asuntopolitiikka ja asunnottomuus Suomessa: Toimet asunnottomien olojen parantamiseksi asunto- ja sosiaalipolitiikan osana 1960–1990-luvulle*. Teoksessa Sirkka-Liisa Kärkkäinen, Katri Hannikainen & Iiris Heikkilä (toim.) *Asuntoja ja palveluja asunnottomille: Historiaa ja nykypäivää 8/1998*. Helsinki: Stakes, 4–35.

- Lehtonen, Leena & Salonen, Jari 2008. Asunnottomuuden monet kasvot. Helsinki: Ympäristöministeriö.
- Liimatainen, Niina 2002. Kun olis ees se pieni turva – Turvanen. Turvasen asiakkaiden elämäntarinoita syrjäytymisestä, asunnottomuudesta, kriiseistä ja selviytymisestä. Helsinki: Mielenterveyden keskusliitto. AMK-opinnäytetyö.
- Lindqvist, Martti 2000. Keskeneräisyyden puolustus. Helsinki: Otava.
- Mäkelä, Klaus; Arminen, Ilkka; Bloomfield, Kim; Eisenbach-Stangl, Irmgard; Helmersson Bergmark, Karin; Kurube, Noriko; Mariolini, Nicoletta; Ólafsdóttir, Hildigunnur; Peterson, John H; Phillips, Mary; Rehm, Jürgen; Room, Robin; Rosenqvist, Pia; Rosovsky Haydée; Stenius, Kerstin; Swiatkiewicz, Grazyna; Woronowicz, Bohdan & Zielinski, Antoni 1996. Alcoholics Anonymous as a Mutual-Help Movement. A study in Eight Societies. Madison, Wisconsin: University of Wisconsin Press.
- Nores, Tuula 1993. Olemassaolokokemus : naisvanhuspotilaan olemassaolokokemusta koskeva käsitteellinen ja empiirinen analyysi. Turku: Sairaanhoidtajien koulutussäätiö. Väitöskirja.
- Nylund, Marianne 1996. Suomalaisia oma-apuryhmiä. Teoksessa Aila-Leena Matthies, Ulla Kotakari & Marianne Nylund (toim.) Välittävät verkostot. Tampere: Vastapaino, 193–206.
- Ohjelmatyöryhmä Ahkerat 2008. Pitkäaikaisasunnottomuuden poistaminen vuoteen 2015 mennessä. Pitkäaikaisasunnottomuuden vähentämisohjelma. Raportti 10.1.2008. Helsinki.
- Periaatepäätös pitkäaikaisasunnottomuuden vähentämiseksi 2008. 14.2.2008
Viitattu 23.2.2009
<http://www.ymparisto.fi/download.asp?contentid=80707&lan=fi>
- Pietiläinen, Rauno 2005. Työttömyydestä selviytyminen. Psykologinen lähestyminen työttömyyteen. Rovaniemi:Lapin yliopisto.
- Piispa, Minna 2006. Kvantitatiivisen tutkimuksen eettiset lähtökohdat. Esimerkkinä naisiin kohdistuvan väkivallan kyselytutkimus. Teoksessa Jaana Hallamaa, Veikko Launis, Salla Lötjönen & Irma Sorvali (toim.)

- Etiikkaa ihmistieteille. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, 141–160.
- Punamäki, Raija-Leena & Puhakka, Taina 1995. Psyykkisten selviytymiskeinojen sisältö ja tehokkuus traumaattisissa oloissa. Teoksessa Katri Räikkönen & Jan-Erik Nurmi (toim.) *Persoonallisuus, terveys ja hyvinvointi*. Helsinki: Acta Psychologica Fennica, 118–131.
- Raunio, Kyösti 2006. *Syrjäytyminen. Sosiaalityötä kiinnostavia näkökulmia*. Helsinki: Sosiaali- ja terveysturvan keskusliitto ry.
- Rosenthal, Gabriele 2004. *Biographical Research*. Teoksessa Clive Seale, Giampietro Gobo, Jaber F Gubrium & David Silverman (toim.) *Qualitative research practice*. London: Sage Publications, 48–64.
- Saarenheimo, Marja 2008. Vertaistuen merkitys muistisairaalle ihmiselle ja hänen läheisilleen. *Muisti* 3/08, 28–29.
- Schmid, Wilhelm 2009. *Onni. Kaikki mitä tulee tietää*. Helsinki: Ajatus.
- Seikkula, Jaakko & Arnkil, Tom Erik 2009. *Dialoginen verkostotyö*. Helsinki : Terveystieteiden tutkimuskeskus ja hyvinvoinnin laitos.
- Siisiäinen, Martti 1996. Yhteiskunnalliset liikkeet, yhdistykset ja hyvinvointivaltio. Teoksessa Aila-Leena Matthies, Ulla Kotakari & Marianne Nylund (toim.) *Välittävät verkostot*. Tampere: Vastapaino, 33–48.
- Sininauhasäätiö. Viitattu 30.9.2009
http://www.sininauhaliitto.fi/sininauhasaatio/tavoitteet_kohderyhma_ja_toimintaperiaateet/
- Socca. Asunnottomuudesta. Viitattu 8.4 2008
www.socca.fi/asunnottomuus/asunnottomuudesta
- Suomen Setlementtiliitto. Viitattu 30.9.2009
<http://www.setlementtiliitto.fi/index.phtml?s=81>
- Syrjälä, Leena 2007. Elämäkerrat ja tarinat tutkimuksessa. Teoksessa Juhani Aaltola & Raine Valli (toim.) *Ikkunoita tutkimusmetodeihin 1. Metodien valinta ja aineiston keruu: virikkeitä aloittelevalle tutkijalle*. Jyväskylä: PS-kustannus, 229–243.
- Taipale, Ilkka 1982. *Asunnottomuus ja alkoholi : sosiaalilääketieteellinen tutkimus Helsingistä vuosilta 1937-1977*. Helsinki: Alkoholitutkimussäätiö. Tampere: Tampereen yliopisto.

Thorsell, Birgitta 2002. Love and emancipation 131–150. Biography and social exclusion in Europe. Experiences and life journeys. Edited by Prue Chamberlayne, Michael Rustin and Tom Wengraf.

Tuomi, Jouni & Sarajärvi Anneli 2009. Laadullinen tutkimus ja sisällön analyysi. Helsinki: Tammi.

Uusitalo, Hannu 1991. Tiede, tutkimus ja tutkielma. Johdatus tutkielman maailmaan. Helsinki: WSOY.

Valtion asuntorahasto 2008. Asunnottomat 2007. Selvityksiä 3/2008. Helsinki: ARA. Viitattu 10.12.2008

<http://www.ara.fi/download.asp?contentid=22257&lan=fi>

VVA ry 2009. Yhdistys → Tehtävä ja visio. Viitattu 15.9.2009

<http://www.vvary.fi/>

Ympäristöministeriö 2008. Pitkäaikaisasunnottomuuden poistaminen vuoteen 2015 mennessä. Pitkäaikaisasunnottomuuden vähentämishjelma. Ohjelmatyöryhmä "Ahkerat". Raportti 10.1.2008. Viitattu 20.5.2009
<http://www.ymparisto.fi/download.asp?contentid=79084>

LIITE 1: Esimerkki sisällönanalyysistä pääluokkana sosiaalinen tuki

Alkuperäisilmaukset	Pelkistetty ilmaus	Alaluokka	Yläluokka/ TUKIPILARI	Pääluokka	Yhdistävä luokka
"Lapsista mä saan eniten voimaa." (H2)	Lapset voimavarana	motivaation kasvu	Lähiverkostot voimavarana/LAPSET	Sosiaalinen tuki lähiverkostojen tarjoamana	Asunnotto- muudesta selviytyminen
"Meil on edelleen et me taputetaan toisiamme olalle et oli mielenkiintoista tavata ja nähdä ja juoda kahvia." (H1)	Esimerkki vuorovai- kutuksesta vertaisen kanssa	Vastavuoroisuus vertaisten kanssa	Vertaiset voimavara- na/VERTAIS TUKI	Sosiaalinen tuki lähiver- kostojen tarjoamana	Asunnotto- muudesta selviytyminen
"Vietin siinä hetken ilman viinaa ja aineita." (H3)	Esimerkki päihteet- tömänä eletystä ajasta	Toipumi- sen mah- dollistumi- nen	Ammatti- henkilöiden tarjoama tu- ki/AMMATIL LINEN HENKILÖS- TÖ	Sosiaalinen tuki yhteis- kunnan tar- joamana	Asunnotto- muudesta selviytyminen

(Vertaa Tuomi & Sarajärvi 2009, 110–112.)

Taulukon kolme analysoinnissa käytettiin lähtökohtana tutkimuskysymystä:

"Millaista tukea he pitävät merkittävänä selviytymisen kannalta?"

LIITE 2: Selviytymiskeinojen luokittelu

Käytetty soveltaen selviytymiskeinojen luokittelua Folkmanin, Lazaruksen, Dunkel-Schetterin, DeLongisin ja Gruenin (1986) mukaan.

1. Yhteenotto / Confrontive coping

-kuvaa aggressiivisia yrityksiä muuttaa tilannetta.

2. Etäännyttäminen / Distancing

-kuvaa pyrkimyksiä irrottautua tilanteesta

3. Itsekontrolli / Self-controlling

-kuvaa pyrkimyksiä kontrolloida omia tunteita.

"No ne jutut nyt oli vaan sellasii et ei niistä silleen ihmeemmin halunnu huudella." (H4)

4. Sosiaalisen tuen etsintä / Seeking social support

-kuvaa toimia materiaalisen, informatiivisen tai emotionaalisen tuen hankkimiseksi

"Mä rupesin hirveen aktiivisesti käymään niissä vertaisryhmissä."(H1)

5. Vastuullisuuden hyväksyminen / Accepting responsibility

-oman elämän läpikäyminen ja oman vastuun myöntäminen tilanteista

"Sit tota jossain vaiheessa mä kai tajusin et niinku vois oikeesti olla syytä niinku kattoo vähän peiliinki."(H3)

6. Pakeneminen ja välttäminen / Escape-avoidance

-kuvaa toiveajattelua ja ongelman välttämistä

"Jos olis vaan suotustat olosuhteet et odotti aina et ne olosuhteet muuttuis sillä-lai itelle miellyttäviks...et ku kaikki ois muutenki hyvin." (H1)

7. Suunnitelmallinen ongelmanratkaisu / Planful problem-solving

-kuvaa tietoisia ja ongelmalähtöisiä toimia tilanteen muuttamiseksi

"Huomasin et nyt on niinku kaikki nää elämänvoimat tai semmoset millä niinku yleensä yritetään ees niinku mitään hoitaa ettei enää niinku jaksanu nousta enää kunnolla enää lattiatasoltakaan ni ylöspäin. Pelästyin itteki et mihin mä oon itteni ajanu. Mun on pakko lähtee tonne A-klinikalle mis mul on ollu hoitosuhde." (H1)

8. Positiivinen uudelleenarviointi / Positive reappraisal

-kuvaa pyrkimyksiä antaa tilanteelle positiivinen merkitys keskittymällä henkilökohtaiseen kasvuun

"Pitkään eläny siinä päihdemaailmassa ja sitte välillä osannu olla ilmanki ja nyt huomannu että mä pystyn ne samat hulluudet tekeen selvinpäinki." (H1)